

А34

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди

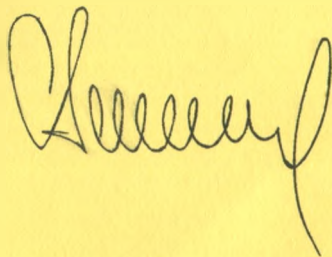
АЖИППО Олександр Юрійович

УДК 378. 147:796/799

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО
ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Харків – 2013

Дисертацію є рукопис.

Робота виконана у Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий консультант: доктор педагогічних наук, професор **Подберезький Микола Кіндратович**, Навчально-науковий інститут педагогіки та психології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, директор.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор член-кореспондент НАПН України **Пристапа Євген Никодимович**, Львівський державний університет фізичної культури, ректор;

доктор педагогічних наук, професор **Сущенко Андрій Віталійович**, Класичний приватний університет (м.Запоріжжя), завідувач кафедри управління навчальним закладом і педагогіки вищої школи;

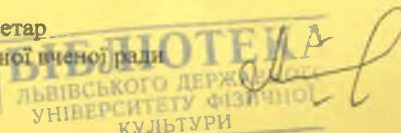
доктор педагогічних наук, професор **Єрмаков Сергій Сидорович**, Харківська державна академія дизайну та мистецтв, проректор з наукової роботи.

Захист відбудеться 26 лютого 2013 року о 13⁰⁰ на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.053.04 у Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди за адресою: 61002, м. Харків, вул. Артема, 29, ауд. 216.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (61168, м. Харків, вул. Блюхера, 2, ауд. 214 В).

Автореферат розісланий 25 січня 2013 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.А. Штефан

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Одним із пріоритетних завдань, визначених у державних документах (Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті, Державна національна програма «Освіта («Україна XXI століття»)), закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про фізичну культуру і спорт», Цільова комплексна програма «Фізичне виховання – здоров'я нації» та інші), є виховання гармонійно розвиненої, морально й фізично здорової особистості, яка відповідально ставиться до власного здоров'я і здоров'я інших як до найвищої індивідуальної і суспільної цінності. Адже фізичне виховання сприяє збереженню і зміцненню здоров'я людини, підвищенню рівня її фізичної підготовленості і працездатності, продовженню творчої активності, збільшенню рівня фізичної функціональної підготовленості людей через дотримання здорового способу життя, виконання фізичних вправ, забезпеченню фізичної досконалості людини, вихованню всебічно розвиненої особистості; задоволенню потреби суспільства у фізично підготовлених людях, які здатні активно працювати в умовах дії ринкових відносин, забезпеченню покращення генофонду народу в цілому.

Воднораз на сучасному етапі відродження національно-культурного життя України, в умовах складної екологічної ситуації, викликає все більше занепокоєння стан здоров'я й фізичної підготовленості молоді. У зв'язку з цим на особливу увагу заслуговує підвищення якості професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури, що вимагає від науковців, викладачів-методистів, фахівців у галузі фізичного виховання й спорту активізувати інтенсивні пошуки нового змісту, ефективних форм і методів підготовки вчительських кадрів з фізичної культури, діяльність яких плідно впливає на забезпечення фізичного й духовного здоров'я підрастаючого покоління.

Поставлені перед вищою школою в сучасних умовах завдання визначають перспективні напрями реформування системи підготовки вчителів фізичної культури нового типу, які органічно об'єднують широкий науковий кругозір зі справжнім професіоналізмом, володіють сучасними технологіями й методиками фізичного виховання й розвитку учнівської молоді, мають високий рівень готовності до професійно-педагогічної діяльності.

З огляду на це, важливість розв'язання зазначеної проблеми визначається тим, що, *по-перше*, здійснення цілісного комплексного дослідження теоретичних та практичних засад підготовки майбутніх учителів фізичної культури знаходиться у площині втілення державної освітньої політики, спрямованої на покращення фізичного виховання й стану здоров'я молодого покоління, що й сприятиме переходу системи підготовки фахівців з фізичної культури на новий якісний рівень. *По-друге*, розробка питань досліджуваної проблеми частково заповнює «прогалини» у педагогіці, пов'язані з наявним незадовільним станом професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури в контексті сучасних вимог. Це підтверджується аналізом теорії та практики підготовки педагогічних кадрів, а також результатами проведеного нами пілотажного дослідження, в якому взяли участь 690 студентів старших курсів і магістрів вищих навчальних закладів, які

8164/1

готують фахівців у галузі фізичної культури. Так, майже половина респондентів характеризується володінням психолого-педагогічними і фаховими знаннями фрагментарного характеру, недостатньою сформованістю професійних умінь, низькою обізнаністю щодо інноваційних педагогічних технологій, форм і методів фізичного виховання тощо.

У психолого-педагогічній літературі проблема професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури має багатоаспектне теоретичне трактування. Узагальнення основних положень наукових праць, у яких розглядаються питання професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя, дозволяють визначити значущі для нашого дослідження напрями: *теоретичні засади підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту* (Г. Бабушкін, В. Байдак, А. Барабанов, Е. Вільчковський, О. Демінський, С. Єрмаков, П. Єфименко, В. Завацький, В. Ільїнич, В. Каргаполов, Т. Колгуріна, В. Корецький, А. Кузьмін, П. Петров, О. Петунін, В. Приходько, Л. Сущенко, В. Фідельський, А. Цьось, Г. Шашкін, В. Шестеріна, Б. Шиян, Ю. Шкрєбтій); *генезис проблеми підготовки майбутнього вчителя з фізичної культури* (С. Балбенко, Р. Карлюк, Т. Кравчук, М. Крук, І. Рядинська, Ю. Теппер, Б. Трофим'як, А. Чорноштан та інші); *структура професійної діяльності вчителя фізичної культури* (Я. Бельський, Л. Вишнева, Ю. Железняк, Л. Ільїна, Н. Лупандіна, В. Смолюк, Ф. Шувалов та інші); *розробка моделі фахівців фізичного виховання* (Я. Бельський, Е. Вільчковський, Є. Каргаполов, Ф. Шувалов); *формування готовності до професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури* (В. Байдак, А. Барабанов, О. Богініч, М. Данилко, Р. Карпюк, В. Наумчук, В. Павленко, П. Петров, В. Смолюк та інші); *формування особистісних якостей студентів факультетів фізичного виховання* (Т. Колгуріна, О. Котова, Ю. Теппер, А. Цьось); *формування педагогічних умінь на заняттях з гімнастики, рухливих ігор, курсу підвищення спортивної майстерності, дисциплін «певних спеціалізацій»* (Л. Антонов, В. Андросюк, Л. Ільїн, Г. Калашніков, В. Курова, В. Корецький, В. Лебедев, В. Наумчук, А. Скворцов, В. Фідельський, В. Філін, О. Худолій та інші); *питання поліпшення якості викладання профільюючої дисципліни – теорії й методики фізичного виховання* (Б. Ашмарін, А. Бобкін, І. Городинська, Г. Калашніков, Н. Лупандіна, О. Петунін та інші); *підготовка майбутнього вчителя фізичної культури до позакласної та позашкільної фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи з учнями* (А. Граф, В. Золочевський, Г. Калашніков, О. Логвиненко, Я. Ніфак, О. Попович, О. Стасенко); *фізичне виховання як вид здоров'язберігаючої освіти*. (В. Горашук, О. Дубогай, А. Заїкін).

Аналіз широкого кола джерел з означеної проблеми дає підстави свідчити, що в системі спеціальної педагогічної освіти професійна підготовка фахівця у сфері фізичної культури пов'язується, насамперед, з наявністю й реалізацією професійно значущих знань, умінь, навичок, особистісних якостей. Найчастіше вони трактуються як щось самостійне, без серйозних спроб оцінки їх інтегративної взаємодії у межах певної цілісності. Очевидно, з цієї причини проблема підготовки фахівця у сфері фізичної культури в цілісному аспекті не ставилася й не піддавалася теоретичному осмисленню як система (В. Чічікін). Залишаються недостатньо

розробленими теоретичні й методологічні аспекти технологій процесу формування підготовки студентів – майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності. Попри велику кількість наукових праць з порушеної проблеми, структура й зміст підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до професійної діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах ще не одержали дотепер систематизованого наукового висвітлення, хоча потреба в цьому все більше усвідомлюється.

Тенденції розвитку вищої школи, аналіз теоретичних напрацювань учених та досвіду організації педагогічного процесу у ВНЗ дозволили виявити суперечності, що об'єктивно утворилися в системі вищої педагогічної освіти стосовно порушеної проблеми:

1. На рівні *концептуалізації* освітньої діяльності:

- між об'єктивною потребою суспільства в якісній підготовці майбутнього вчителя фізичної культури та реальним станом і наявним змістом кваліфікаційних вимог до його підготовки, які не передбачають повною мірою адаптацію вчителів до мінливих умов професійної діяльності;

- між декларованими в документах про освіту завданнями забезпечення інтегрованого розвитку майбутнього вчителя фізичної культури та реальним станом підготовки, що зорієнтована, головним чином, на формування професійно-функціональної готовності до діяльності.

2. На рівні *визначення мети* підготовки майбутніх учителів фізичної культури у ВНЗ:

- між достатньо високим рівнем розробленості концепцій особистісно-орієнтованого навчання та недостатньою реалізацією цих концепцій у підготовці майбутніх учителів фізичної культури;

- між необхідністю виховання фізичної культури особистості школяра та відсутністю чіткої установки майбутнього вчителя на організацію цілісного процесу виховання фізичної культури учня.

3. На рівні *визначення змісту і технології* підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах:

- між значенням підготовки як цілісного й багатокомпонентного явища та недостатнім, фрагментарним відображенням її елементів у змісті вищої освіти;

- між необхідністю застосування нових підходів до підготовки майбутніх учителів фізичної культури та недостатньою розробкою й упровадженням конкретних технологій підготовки.

Отже, актуальність, соціально-педагогічне значення досліджуваної проблеми, виявлені суперечності, недостатній рівень теоретичної та практичної розробленості, потреби освітньої практики зумовили вибір теми дисертаційного дослідження «*Теоретичні й методичні засади підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах*».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано згідно з темою наукового дослідження кафедри теорії і методики професійної освіти Харківського національного педагогічного університету імені

Г.С. Сковороди «Сучасні освітньо-виховні технології в підготовці вчителів» (номер державної реєстрації 0111U 008876).

Тему дисертації затверджено вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (протокол № 3 від 23 червня 2006р.) і узгоджено в раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології НАПН України (протокол № 7 від 26 вересня 2006 р.).

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до професійної діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі, розробці й перевірці ефективності науково-методичної системи її забезпечення.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Обґрунтувати суть і зміст понять «фізична культура» і «професійна діяльність» учителя фізичної культури.
2. Розкрити методолого-теоретичні засади дослідження процесу підготовки майбутнього вчителя фізичної культури.
3. Схарактеризувати компоненти готовності майбутнього вчителя фізичної культури до професійної діяльності.
4. Теоретично обґрунтувати систему науково-методичного забезпечення підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до професійної діяльності, розробити та експериментально перевірити ефективність моделі її реалізації в умовах вищого педагогічного навчального закладу.
5. Уточнити критерії, показники рівнів сформованості готовності майбутнього вчителя фізичної культури до професійної діяльності.
6. Визначити педагогічні умови успішності професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури.

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури у вищому педагогічному навчальному закладі.

Предмет дослідження – система науково-методичного забезпечення процесу підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до професійної діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі.

Концепція дослідження полягає в розкритті змісту підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до професійної діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі, який визначається функціями, що пропонуються йому суспільством й вимагають розвитку властивостей і характеристик студента, що визначають його функціональну готовність у організації різноманітних видів фізкультурної діяльності школярів, до здійснення багатопланової роботи виховання фізичної культури особистості учня. Результатом підготовки виступає готовність майбутнього вчителя до професійної діяльності, тобто до реалізації єдиного процесу виховання фізичної культури школярів.

У цілому дослідження ґрунтується на положеннях теорії цілісного педагогічного процесу і концепції гуманізації педагогічної освіти (С. Белозерцев, І. Зязюн, А. Міщенко, М. Нікандров, В. Сластьонін, А. Сущенко, Є. Шиянов та інші).

Провідною ідеєю дослідження є положення про те, що: 1) цілеспрямована, спеціально організована підготовка майбутніх учителів фізичної культури у педагогічних ВНЗ є умовою їхньої успішної професійної діяльності у загальноосвітніх навчальних закладах; 2) підготовка майбутнього вчителя має орієнтуватися на особистість, забезпечення умов для професійно-педагогічної самореалізації учасників освітнього процесу у ВНЗ, їхнього саморозвитку, досягнення найвищих результатів у професійно-педагогічній діяльності.

Необхідність забезпечення суб'єктного розвитку й саморозвитку особистості майбутнього вчителя фізичної культури під час його професійної підготовки зумовлюється тенденціями гуманізації педагогічної освіти, що являє собою процес, умову (фактор), спосіб життя й ключовий елемент нового педагогічного мислення і вимагає перетворення всіх компонентів педагогічної діяльності, ставлячи в його центр особистість майбутнього вчителя.

Згідно з нашою концепцією особистість учителя фізичної культури не зводиться беззастережно до персоніфікованої соціальної діяльності, але саме в ній вона, насамперед, виявляє себе як суб'єкт.

Концепція дослідження містить *три взаємопов'язаних концепти*, що сприяють реалізації головної ідеї дослідження.

Методологічний концепт передбачає використання фундаментальних філософських, психолого-педагогічних ідей та положень про інтегральні характеристики особистості, положення теорій особистості, діяльності й спілкування як її специфічного виду (В. Андрущенко, Б. Ананьєв, А. Асмолов, Л. Божович, А. Ковальов, В. Мясищев, К. Платонов, Є. Приступа, С. Рубінштейн та інші); про спілкування й відносини особистості (А. Бодальов, В. Кан-Калик, Б. Ломов, А. Мудрик, Ю. Орлов та інші); про індивідуальність особистості і її розвиток (Є. Климов, В. Мерлін, І. Резвицький, Б. Теплов та інші); про провідний (визначальний) вид діяльності (Д. Ельконін, О. Леонтьєв, В. Мухіна та інші); про єдність теоретичного й практичного мислення (С. Батищев, А. Брушлинський, А. Матюшкін, А. Пономарьов, Б. Теплов та інші); про механізми персоналізації особистості і її розвитку в діяльності (К. Абдульханова-Славська, М. Каган, І. Кон, О. Леонтьєв, А. Маркова, А. Петровський та інші); про освоєння діяльності та її суб'єктів (Б. Ананьєв, А. Асмолов, Л. Виготський, П. Гальперин, В. Давидов, Є. Клімов, К. Платонов, С. Рубінштейн, Н. Талізїна та інші), а також відбиває взаємозв'язок і взаємодію різних підходів загальнонаукової й конкретнаукової методології до вивчення порушеної проблеми: системного, синергетичного, аксіологічного, антропологічного, особистісно-діяльнісного, компетентнісного, акмеологічного, ресурсного підходів.

Теоретичний концепт визначає систему ідей, концепцій, основних понять, вихідних категорій, дефініцій, без яких неможливе розуміння суті досліджуваної проблеми, а саме:

- гуманістичні та демократичні ідеї розвитку вищої педагогічної освіти (В. Андрущенко, А. Губа, І. Зязон, О. Коваленко, В. Кремінь, В. Лозова, І. Прокопенко, О. Романовський, А. Сущенко, А. Троцько, М. Шкіль);

- теоретичні основи підготовки майбутнього вчителя (А. Алексюк, М. Васильєва, В. Гриньова, С. Золотухіна, В. Євдокимов, О. Іонова, О. Коваленко, В. Лозова, В. Луговий, М. Подберезський, С. Сисоєва, В. Сластьонін, Н. Хміль, Л. Штефан та інші дослідники);

- інноваційні стратегії реформування вищої педагогічної школи (С. Гончаренко, О. Коваленко, О. Козлова, В. Лозова, О. Попова, І. Прокопенко, С. Сисоєва, В. Шпак та інші науковці);

- взаємозв'язок теорії та практики під час підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності як цілісного психолого-педагогічного процесу, спрямованого на особистісне й професійне самовдосконалення, самореалізацію індивіда (В. Безпалько, Ю. Бабанський, Б. Бітінас, М. Данилов, В. Ільїн, В. Лозова, Л. Рибалко, Т. Рогова, В. Сластьонін, Т. Шамова та інші);

- принципи формування змісту освіти (В. Краєвський, В. Ледньов, І. Лернер, М. Скаткін, П. Ставський та інші);

- концептуальні засади підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (Е. Вільчковський, О. Демінський, С. Єрмаков, В. Завацький, В. Ільїнич, П. Петров, Є. Пристуна, О. Петунін, В. Приходько, А. Сущенко, Л. Сущенко, В. Фідельський, А. Цьось, Б. Шиян, Ю. Шкретій та інші);

- теорії фізичного виховання і фізичної культури особистості (В. Бальсевич, М. Віленський, Н. Візітей, Л. Лубишева, Л. Матвєєв, С. Неверкович, А. Новіков, Н. Пономарьов, В. Філін та інші).

Технологічний концепт передбачає розробку й упровадження технології реалізації науково-методичної системи забезпечення підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до професійної діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах.

Загальна гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні про те, що якість підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах можна суттєво підвищити, якщо реалізувати в педагогічному процесі вищого навчального закладу теоретично обґрунтовану систему науково-методичного забезпечення такої підготовки, яка інтегрує в собі ідеї системного, аксіологічного, антропологічного, особистісно-діяльнісного, компетентнісного, акмеологічного й ресурсного підходів.

Загальну гіпотезу конкретизовано в *часткових гіпотезах*, які передбачають, що підвищення якості підготовки майбутнього вчителя є можливим, якщо буде:

- ✓ організовано підготовку майбутніх учителів фізичної культури як цілісний особистісно-орієнтований процес;

- ✓ ураховано при визначенні мети, змісту підготовки студентів відповідного фаху сучасні вимоги до виховання фізичної культури учнів;

- ✓ забезпечено єдність загальнокультурного, професійного й соціально-морального розвитку особистості вчителя в умовах професійної підготовки; неперервність і послідовність процесу формування готовності вчителя фізичної культури на різних етапах його професійно-особистісного розвитку;

- ✓ здійснено цілеспрямоване включення майбутнього вчителя фізичної культури в діяльність щодо передачі й освоєння цінностей фізичної культури

суб'єктам педагогічної діяльності;

✓ розроблено модель науково-методичної системи забезпечення професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури, яка відображає мету і завдання, принципи (системності, наступності й неперервності навчально-виховного процесу, міждисциплінарності, інтеграції психолого-педагогічних і фахових знань тощо); зв'язок між структурними (мотиваційним, теоретичним, практично-творчим) компонентами готовності майбутнього вчителя до професійної діяльності і процесуальними аспектами її формування (реалізація підготовчо-пропедевтичного; змістово-процесуального; особистісно-рефлексивного технологічних етапів) та передбачає: використання відповідних засобів (проектування змісту професійно-педагогічної підготовки; форми й методи організації аудиторної та позааудиторної діяльності студентів), забезпечення необхідних умов (використання модульно-рейтингової технології; індивідуалізація підготовки майбутнього вчителя фізичної культури; організація взаємодії викладачів і студентів у процесі професійної підготовки), здійснення моніторингу результативності процесу підготовки майбутнього вчителя фізичної культури за допомогою розроблених критеріїв, показників.

Для досягнення мети, розв'язання висунутих завдань і перевірки гіпотези використано комплекс **методів**, адекватних природі феномена, який вивчається: *теоретичні* – аналіз (історико-логічний, проблемно-цільовий, порівняльний, ретроспективний), систематизація, узагальнення для порівняння та зіставлення різних поглядів у філософії, соціології, психології, педагогіці на різні аспекти досліджуваної проблеми, визначення поняттєво-категоріального апарату, моделювання для розробки та наукового обґрунтування системи науково-методичного забезпечення процесу підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до професійної діяльності та моделі її реалізації; *емпіричні* - діагностичні (анкетування, опитування, інтерв'ю, тестування, бесіда, експертні оцінки, узагальнення незалежних характеристик), обсерваційні (спостереження, самоспостереження, метод рейтингу, самооцінка) для виявлення рівня готовності студентів до професійно-педагогічної діяльності; педагогічний експеримент для виявлення ефективності системи науково-методичного забезпечення професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури; *методи математичної статистики* (статистична обробка даних, графічне відображення результатів та інші) для кількісного і якісного аналізу результатів експериментальної роботи.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося в 2005-2012 рр. у Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди, Сумському державному педагогічному університеті імені А.С. Макаренка. Експериментальною роботою було охоплено 456 студентів.

Наукова новизна і теоретичне значення одержаних результатів дослідження полягає в розробці теоретико-методологічних засад підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах. Значення одержаних результатів для педагогічної науки зумовлюється тим, що *вперше*:

- теоретично обґрунтовано концепцію підготовки майбутнього вчителя

фізичної культури до професійної діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах;

- науково обґрунтовано систему науково-методичного забезпечення підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності та структурно-змістову модель її реалізації, яка включає взаємопов'язані складники: *концептуально-цільовий*, що визначає концептуальну основу системи, її мету й завдання (формування готовності майбутніх учителів фізичної культури на основі набуття ними професійних знань, умінь та розвитку професійно-значущих якостей у різних видах навчально-виховної діяльності); *структурно-змістовий*, що висвітлює зміст структурних компонентів готовності (мотиваційний, теоретичний, практично-творчий), яку розглядаємо як складне якісне, структурно-динамічне утворення, що характеризується певним рівнем спеціальних теоретичних, практичних, мотиваційних цінностей, набутих у результаті виховання, освіти, навчання й інтегрованих у творчу педагогічну діяльність учителя; *функціонально-технологічний*, що відбиває реалізацію процесу професійної підготовки на підготовчо-пропедевтичному, змістово-процесуальному, особистісно-рефлексивному етапах; *діагностико-корегувальний*, який передбачає здійснення неперервного педагогічного моніторингу процесу формування готовності студентів до професійної діяльності;

- розроблено навчально-методичний супровід реалізації системи професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, який включає комплекс засобів формування професійної готовності і передбачає внесення проектування змісту професійно-педагогічної підготовки студентів з урахуванням сучасних вимог до фахівця в галузі фізичного виховання і спорту, використання активних форм і методів аудиторної та позааудиторної навчально-пізнавальної діяльності студентів;

- обґрунтовано й упроваджено в навчальний процес педагогічного університету педагогічні умови, що забезпечують успішність професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури (використання модульно-рейтингової технології; індивідуалізація підготовки майбутнього вчителя фізичної культури; організація взаємодії викладачів і студентів у процесі професійної підготовки).

Конкретизовано місце і роль методологічних ідей і положень гуманістичного, системного, антропологічного, аксіологічного, культурологічного, особистісно-діяльнісного, компетентнісного, синергетичного, акмеологічного підходів у дослідженні й розв'язанні проблеми підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до професійної діяльності.

Уточнено критерії та показники рівнів сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури: мотиваційний (ціннісне ставлення, професійно-пізнавальний інтерес до оволодіння професією; мотивація досягнення); змістово-діяльнісний (рівень засвоєння професійних знань і вмінь); особистісно-рефлексивний (рівень сформованості професійно-особистісних якостей; виявлення здатності здійснювати рефлексію і на цій основі корегувати власну діяльність, адекватність самооцінки).

Подальшого розвитку набули методолого-теоретичні засади підготовки

майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності.

Практичне значення одержаних результатів дослідження визначається тим, що його теоретичні положення і висновки поглиблюють концептуальні уявлення щодо стратегії вдосконалювання професійно-педагогічної освіти у сфері фізичної культури, створюють реальні передумови для наукового забезпечення підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до реалізації цілісного педагогічного процесу виховання фізичної культури особистості учнів, педагогічного управління ним, перегляду змісту підвищення кваліфікації й перепідготовки вчительських кадрів з фізичної культури і спорту. Навчальні й робочі програми, що пройшли експериментальну перевірку, методичні рекомендації, що відображають матеріали дослідження, можуть безпосередньо використовуватися в практиці професійної підготовки вчителів фізичної культури.

Основні положення дослідження *впроваджено* в навчальний процес Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (довідка №01-242 від 23.04.2012), Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка (довідка № 1981 від 15.05.2012р.), Белгородського державного національного дослідницького університету (довідка № Г-1051 від 16.04.2012 р.), Харківської державної академії фізичної культури (довідка № 474/1 від 25.04.2012 р.).

Матеріали дослідження *можуть бути використані* педагогами, методистами в процесі викладання психолого-педагогічних («Педагогіка», «Основи педагогічної майстерності», «Психологія») і фахових («Вступ до спеціальності», «Теорія та методика фізичного виховання», «Теорія та методика обраного виду спорту», «Теорія та методика юнацького спорту», «Валеологія», «Безпека життєдіяльності») дисциплін у ВНЗ, які готують фахівців у галузі фізичного виховання, у позанавчальній і самостійній діяльності студентів з метою підвищення рівня сформованості їхньої професійної готовності, а також у процесі написання студентами курсових, дипломних і магістерських робіт, підготовки спецкурсів, спецсемініарів, методичних посібників, застосовуватися в системі неперервної педагогічної освіти.

Особистий внесок здобувача в працях, написаних у співавторстві, полягає в теоретичному обґрунтуванні основних ідей та положень досліджуваної проблеми, у науковій обробці отриманих результатів, а також у розробці методичних рекомендацій щодо професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

Апробація та впровадження результатів дослідження здійснювалася на семінарах і конференціях різних рівнів: X Міжнародній науково-практичній конференції «Освіта і доля нації» (Харків, 2009, 2011 рр.); V електронній науковій конференції «Актуальні проблеми фізкультурної освіти» (Харків, 2010 р.); Науково-практичній конференції «Сучасна вища освіта в умовах реформування: проблеми, теорія, практика» (Харків, 2010 р.); Науково-практичній конференції «Кафедра в системі професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя» (Харків, 2010 р.); VI і VII Всеукраїнських наукових конференціях «Актуальні проблеми фізичного виховання і спорту» (Харків, 2010, 2011 рр.); VII електронній Всеукраїнській науковій конференції «Моделювання складних систем у галузі механіки людини,

фізичного виховання і спорту» (Львів-Харків, 2011р.); VIII науково-практичної конференції молодих учених «Методологія сучасних наукових досліджень» (Харків, 2011р.).

Матеріали і висновки дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри теорії та методики професійної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (2008 – 2012 рр.).

Кандидатська дисертація на тему «Орієнтація тренувального процесу кваліфікованих лижників-гонщиків з урахуванням індивідуально-типологічних особливостей фізичної підготовленості» за спеціальністю 24.00.01 – олімпійський та професійний спорт, захищена в 2001 році. Її матеріали в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Публікації. Результати дослідження висвітлено в 39 друкованих працях, 36 з них одноосібні, в тому числі: 2 монографії; 1 методичні рекомендації; 27 статей у провідних наукових фахових виданнях; 9 тез та виступів на конференціях. Загальний обсяг авторського доробку становить близько 65 друкованих аркушів.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (668 найменувань, із них – 28 іноземними мовами). Повний обсяг тексту становить 485 сторінок (основного тексту 406 сторінок). Робота містить 18 таблиць, 24 рисунки і 2 формули.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність і доцільність теми дослідження, розкрито ступінь її розробленості; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, дослідження; сформульовано гіпотезу; представлено концепцію дослідження, її методологічні та теоретичні основи; розкрито наукову новизну, теоретичне й практичне значення результатів наукового пошуку; подано відомості про апробацію й упровадження результатів дослідження.

У першому розділі «Професійна діяльність майбутніх учителів фізичної культури як наукова проблема» проаналізовано основні тенденції розвитку фізичної культури і спорту сучасного світу й України, розкрито суть фізичної культури як виду загальної культури особистості та суть професійної діяльності майбутнього вчителя фізичної культури й напрями її досліджень.

Загальний аналіз опрацьованої літератури показав, що питання щодо суті фізичної культури і сьогодні залишаються дискусійними, зокрема проблема можливості віднесення фізичної культури або до матеріальної, або до духовної культури, де органічно поєднуються матеріальні й духовні сторони цього феномену. Так, деякі вчені (В. Загороднюк, М. Каган, Н. Мальцева, Л. Матвеев) розглядають фізичну культуру як елемент культури матеріальної, пов'язуючи її безпосередньо з формуванням тіла людини в процесі занять фізичними вправами в різних видах і формах, а також як спосіб і результат перетворення людиною її власних, дарованих природою анатомо-фізіологічних якостей.

Інші вчені (І. Биховська, В. Видрін, М. Візтей, Б. Зиков, А. Лотоненко) відносять фізичну культуру до духовної культури. Пріоритет духовності, на їхню

думку, виявляється в тому, що фізична культура – це не галузь безпосередньої «роботи з тілом», хоча саме тілесно-рухові якості людини є предметом інтересу в ній. Як будь-яка сфера культури, культура фізична – це, передусім, робота з духом людини, її внутрішнім, а не зовнішнім світом. Фізична культура як частина загальної культури спрямована на гармонійний розвиток усіх природних сутнісних сил і морального духу людини. Якісно нова стадія осмислення суті фізичної культури пов'язується з її впливом на духовну сферу людини як одного з дієвих засобів інтелектуального, етичного, естетичного виховання. Сьогодні, на початку ХХІ століття, зростання демократичних змін у нашому житті, ринкова економіка, актуалізують розв'язання проблеми розвитку саме духовного потенціалу людини, у тому числі і в процесі занять фізичною культурою.

Проте обидві точки зору мають право на існування і, отже, вважаємо, що у фізичній культурі втілюється матеріальна й духовна єдність; фізична культура, з одного боку, спрямована і має своїми результатами «соціальну перебудову» свого тіла, з другого, – виступає як процес і результат збагачення людини знаннями і способами цього перетворення. Зведення ж фізичної культури тільки до суто духовної діяльності або тільки до фізичного, тілесного розвитку збіднює зміст цього поняття, створює неправильне уявлення про його суть.

У контексті дослідження акцентовано увагу на соціальній природі фізичної культури, яка як одна зі сторін соціально обумовленого різновиду суспільної діяльності людини, визначається переважно безпосередньою і опосередкованою потребою праці й інших форм життєдіяльності людини, прагненням суспільства до широкого використання фізичної культури як одного з найважливіших засобів виховання. Результати фізичного виховання виражаються в показниках здоров'я, фізичній силі, витривалості, в активній руховій діяльності, розвитку рухових умінь і навичок, фізіологічних і психологічних функцій організму. Досягнення цих результатів забезпечується методами, засобами, формами, умовами, чинниками фізичного виховання. Результати, що досягаються, і все те, що забезпечує цей процес, є значною загальнокультурною цінністю і невід'ємним складником сучасної культури.

Отже, особливість феномену фізичної культури, на відміну від інших її сфер, полягає, передусім, у тому, що вона природним чином об'єднує в єдине ціле соціальне й біологічне в людині.

На основі аналізу наукових і статистичних джерел з'ясовано основні тенденції розвитку фізичної культури і спорту сучасного світу й України. З'ясовано, що для розвинених європейських країн, США, Японії, Австралії характерним є стрімке зростання кількості тих, хто займається фізичною культурою і спортом. Зокрема, у Фінляндії, з населенням 5 млн. громадян таких людей 3 млн. У США більше ніж 100 млн. людей займаються фізичною культурою не менше двох разів на тиждень. Усе більшої популярності набуває фітнес, що означає здоровий спосіб життя і все що з ним пов'язане: систематична рухова активність в оптимальному режимі, раціональне харчування, правильна організація режиму роботи і навчання, міцний повноцінний сон, відмова від шкідливих звичок.

В Україні попри зусилля держави і фахівців з фізичної культури і спорту поки

що спостерігаються негативні тенденції: кількість тих, хто займаються фізичною культурою і спортом, з 1990 р. по 2011 р. скоротилася з 17 до 8 млн. осіб. Величезна кількість молодих людей, не дивлячись на рекомендації вчених і фахівців, не займаються фізичною культурою і спортом, продовжують вести нездоровий спосіб життя.

Для виправлення такого становища важливим завданням системи фізичного виховання молодого покоління на сучасному етапі її розвитку є формування стійкої світоглядної орієнтації на фізичну культуру і спорт. Необхідно здійснити переорієнтацію свідомості, уявлень молоді про фізичну культуру і спорт у такому напрямі, щоб цінності здоров'я й фізичної культури були такими ж важливими, як цінності інтелектуальні, психологічні й моральні (З. Кравчик).

Звернення до соціально і професійно обумовлених функцій сучасного вчителя фізичної культури дозволяє виділити чотири основні напрями його діяльності, а саме: самоосвітній, власне професійний, агітаційно-пропагандистський і просвітницький.

З огляду на це, особистість сучасного вчителя фізичної культури як суб'єкта професійної діяльності мають характеризувати: усвідомлення і прийняття завдань, установок педагогічної діяльності на всіх етапах здійснення, здатність особистості самостійно їх визначати; здійснення педагогічної діяльності відповідно до прийнятих або самостійно вироблених установок і завдань; відповідальність за результати педагогічної діяльності; здатність до рефлексії, потреба в ній; активна позиція вчителя: від усвідомлення цілепокладання до конструювання способів діяльності, формування індивідуального стилю діяльності; спрямованість на постійне самовдосконалення; внутрішня незалежність від зовнішніх впливів (автономність); спрямованість на розкриття як власної, так і індивідуальної особливості учня.

У нормативних документах базисного навчального плану освітньої галузі «Фізична культура», що орієнтовані на реалізацію сучасної концепції цілісного формування фізичної культури особистості школярів, знання об'єднані в три основні категоріальні групи: людина і навколишній світ (природознавство – людина як природна істота); самосвідомість людини (людиназнавство – людина як представник «роду» людського); людина і суспільство (суспільствознавство – людина як член соціуму). Ці аспекти знайшли своє відображення при змістовому наповненні структурних компонентів фізичної культури особистості школярів, й, відповідно, позначилися на вимогах до вчителя фізичної культури.

Водночас вивчення сучасних наукових досліджень дозволяють визначити суть поняття *«фізична культура особистості школяра»* як складової загальної культури, що відбиває системний, динамічний стан, який характеризується певним рівнем спеціальних знань, мотиваційно-ціннісних орієнтацій, фізичної досконалості, придбаних у результаті виховання, навчання, освіти, розвитку та інтегрованих у фізичнокультурну діяльність. Саме цим змістовим наповненням визначаються *вимоги до сучасного вчителя фізичної культури*.

Отже, *професійна діяльність учителя фізичної культури* є дією, спрямованою на формування фізичної культури особистості школяра.

Аналіз наукової літератури дав можливість виокремити чотири напрями досліджень щодо суті структури і змісту професійної діяльності вчителя фізичної культури, а саме: дидактичний, компонентний, функціональний і комплексний.

Дидактичний напрям досліджень (Т. Артемьєва, Г. Бабушкін та ін.) професійних умінь пов'язаний з вивченням особливостей прояву загальнопедагогічних функцій (навчальної, освітньої, розвивальної, виховної) в умовах професійної діяльності вчителя фізичної культури. По суті, відбувається трансформація загальнодидактичних положень згідно з специфікою професійної діяльності, що підтверджується принципами дидактики з урахуванням особливостей процесу фізичного виховання. Цей напрям досліджень в основному ґрунтується на початковій редукції загальнопедагогічних положень.

Компонентний напрям (М. Сергеев, В. Сургучов, В. Шестьоріна та ін.) орієнтований на вивчення професійних умінь учителя фізичної культури. Ученими робилися й робляться спроби створення номенклатури професійних умінь з кожного їх виду. Причому автори до цієї номенклатури включають або декілька найменувань умінь, або декілька десятків (до п'ятдесяти). Слід зазначити, що проблема класифікації професійних умінь замінюється проблемою наповнення їх номенклатури.

Поділяючи в цілому погляди В. Чічікіна, який заперечує такий підхід, вважаємо його недостатньо методологічно коректним щодо позначення професійних умінь відповідно до прийнятих у педагогіці видів діяльності. Така класифікація діяльності (конструктивна, проектувальна, організаторська, комунікативна, гностична), по-перше, суперечить уявленням, принципам теорії діяльності. По-друге, вміння не може бути «прив'язаним» до окремих видів діяльності, оскільки воно універсальне, тобто переноситься з однієї сфери діяльності в іншу. Відбувається немов би збереження функцій при зміні об'єкту діяльності, залученого до процесу реалізації цих функцій.

Проте компонентний напрям дослідження певним чином сприяє розширенню досліджень змісту професійної діяльності вчителя фізичної культури.

Функціональний напрям досліджень змісту професійної діяльності вчителя фізичної культури (В. Корецький, В. Курова та ін.) розвивається на основі редукції положень теорії управління. Діяльність учителя фізичної культури визначається як управлінська, а тому вивчається за функціями управління, тобто планування, організації, регуляції, контролю, обліку. Основною ідеєю цього підходу є вивчення змісту професійної діяльності учителя фізичної культури через предметні дії, що вводяться як одиниці діяльності. Виходячи з цього, предметні дії диференціюються за функціями управління згідно з діяльністю учителя фізичної культури. Реалізація функцій у конкретних предметних діях, на думку авторів, і складає зміст професійної діяльності вчителя фізичної культури.

Функціональний напрям досліджень змісту професійної діяльності вчителя фізичної культури є відносно продуктивним, оскільки дозволяє визначитися в обсязі досліджень, їх складі, сприяє предметних дій, розподілі їх у просторі та часі. Механізмами підвищення продуктивності цього напрямку досліджень можуть бути, принаймні, два: подолання емпіризму за допомогою методологічно

коректного відбору підстав виділення предметних дій (не суми, а системи) і інтеграція цього напрямку з іншими.

Отже, вищезазначені положення дають підстави для висновку, що дослідження змісту професійної діяльності вчителя фізичної культури на основі об'єднання, інтеграції компонентного і функціонального підходів є необхідною процедурою у вирішенні проблеми педагогічної діяльності з позицій процесу формування знань, умінь і навичок. Такий напрям досліджень позначаємо як *комплексний*.

У другому розділі «Теоретичне обґрунтування змісту підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до професійної діяльності у загальноосвітніх навчальних закладах» здійснено конкретизацію й обґрунтування ключових дефініцій, пов'язаних із професійною підготовкою майбутнього вчителя фізичної культури, схарактеризовано компоненти готовності майбутнього вчителя фізичної культури до професійної діяльності.

Установлено, що сьогодні розуміння структури професійної діяльності вчителя фізичної культури не може вважатися однозначним і тому не отримало належного відображення в існуючій системі його професійної підготовки у вищих педагогічних навчальних закладах. Проте цілком зрозуміло, що розробка цих проблем набуває великого значення для науково-методичного забезпечення практики управління професійним самовизначенням, фаховою підготовкою, вихованням і самовдосконаленням майбутнього вчителя фізичної культури, для системи знань і вмінь якого сьогодні характерна цілісність у розумінні навчально-виховних проблем – *на фактологічному, теоретичному й рефлексивному рівнях*. Фактологічний рівень пов'язаний зі знаннями й уміннями орієнтуватись і функціонувати в усій емпіричній базі своєї професії, теоретичний – зі знаннями принципів і особливостей педагогічного процесу як системи, рефлексивний – із методологією пізнання зазначених принципів і особливостей, уміннями рефлексивної поведінки.

Поділяємо думки В. Афанасьєва, Є. Смирнова, В. Шадрикова про те, що процес професійної підготовки детермінується комплексом зовнішніх і внутрішніх чинників та реалізується на основі різних різних психолого-педагогічних механізмів. Учені підкреслюють, що проблема підготовки вчителя повинна вивчатися не лише в практичному й теоретичному, але й методологічному планах; розгляд її повинен відбуватися в різних аспектах: як форми соціалізації і індивідуалізації; як частини життєвого шляху особистості; як специфічної форми розвитку; як однієї з провідних форм прояву активності особистості.

З іншого боку, поділяємо позицію вчених (Л. Велітченко, Є. Волков, М. Волков, В. Топчиян), які стверджують, що внутрішнім змістом процесу підготовки, його «механізмом» є специфічна самоорганізація особистісного освітньо-розвивального простору, в якому майбутній учитель виступає як суб'єкт свого професійного становлення, відбувається освоєння і прийняття ним змісту і технологій сучасної освіти, формування індивідуально-творчого стилю професійної діяльності, авторської педагогічної системи.

У дослідженні *професійну підготовку* розкрито як динамічний процес, у

якому реалізуються цілі освіти і формування компетенцій, застосування отриманого соціального досвіду. У цьому аспекті освіта припускає створення цілісної системи неперервного навчання, розвитку і виховання людини, що забезпечує підготовку в різних сферах навчальної діяльності відповідно до освітніх потреб суб'єктів педагогічного процесу.

Тож вважаємо правомірним, розглядаючи професійну підготовку, використання як терміна «процес», що підкреслює її динамізм, так і дефініції «система», що вказує на цілісність підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до професійної діяльності. Вважаємо, що *підготовка майбутнього фахівця у ВНЗ є завжди багатаспектною системою, що об'єднує відносно самостійні, але тісно взаємопов'язані і взаємообумовлені підсистеми*. Узагальнюючи підходи до цього питання вчених (О. Абдулліна, Т. Бурлакова, В. Сластьонін), до таких підсистем у професійній підготовці майбутнього вчителя фізичної культури відносимо:

- аксіологічну, що забезпечує надання конкретної допомоги студентам у виборі особистісно-значущих систем ціннісних орієнтацій;
- когнітивну, припускаючи озброєння науковими знаннями основ педагогіки, педагогічного менеджменту, психології, філософії, приватних методик, і практичними вміннями, які зроблять реально здійснимою підготовку педагога до освітньо-виховної роботи;
- діяльнісно-творчу, що включає формувальний і розвивальний способи діяльності, креативні здібності, необхідні для реалізації їх у будь-якому вигляді професійно-педагогічної діяльності: навчальній, виховній, менеджерській, соціокультурній, спортивно-масовій тощо;
- самоосвітню, яка дозволяє забезпечити самопізнання, розвиток здатності рефлексії, оволодіння способами саморегуляції, самовизначення;
- загальнокультурну, яка спрямована на оволодіння загальнолюдськими цінностями, досягненнями світової культури.

Кінцевою метою процесу професійної підготовки фахівця є сформована *готовність його до професійної діяльності*. Оскільки основою професійної діяльності є суб'єкт-об'єктні та суб'єкт-суб'єктні відносини, то вони ж визначають можливість розгляду готовності вчителя не як індивідуально-замкнутої субстанції, а як особистісного утворення, яке соціально обумовлене і має відповідно до діалектики загального, особливого і єдиного три рівні прояву.

Аналіз готовності на *рівні загального (загальносоціального)* дозволяє виділити і врахувати типове, на *рівні професійного (особливого)* – розглянути, як загальне виявляється в специфічних умовах різних видів професійної діяльності, на *рівні індивідуального (єдиного)* – виявити її суб'єктні прояви, тобто якості та властивості особистості. Готовність інваріантна в загальносоціальному сенсі (за структурою), уніфікована в професійному сенсі (за функціями) і варіативна в індивідуальному сенсі (за суб'єктною реалізацією). Отже, готовність представляє своєрідну сукупність компонентів (інваріантів), а також стосунків між ними і між їх елементами.

Розглядаючи готовність як продукт діяльності, що характеризується

предметністю (на що спрямовано), аспектною (склад компонентів, їх властивостей), цілісністю, репрезентативністю (представленістю адекватних спеціальностей) і мірою, то виявляється низка співвідношень певних характеристик схожих понять, а саме: готовність – цілісність; професіоналізм – предметність; умілість і компетентність – аспектність; кваліфікація – репрезентативність; майстерність – міра.

У контексті дослідження є важливим положення про те, що готовність як функціональний стан психіки складає психологічну основу діяльності. Учені (Б. Ананьєв, К. Платонов, Д. Узнадзе та інші) вказували, що до структури готовності входять не будь-які знання, а лише ті, що забезпечують найбільшу продуктивність у відповідній діяльності. З огляду на це, готовність до діяльності розглядаємо як активний стан особистості, що забезпечує її самореалізацію в постановці й вирішенні певних завдань з урахуванням конкретних умов і власного досвіду.

Готовність виступає одним з критеріїв результативності професійної підготовки педагога, як сполучної ланки між процесом підготовки у ВНЗ та працею педагога, тож готовність виступає як позитивна установка на майбутню діяльність. Основними показниками готовності є самостійність, творчість, певні властивості мислення і їх формування в процесі цілеспрямованої підготовки, в якій значне місце займає аналітична й дослідницька діяльність, прогнозування очікуваних результатів.

Готовність майбутніх учителів фізичної культури правомірно розглядати тільки в єдності і у взаємозв'язку з *вихованням фізичної культури особистості школярів* як спеціально організованої педагогічної діяльності.

Виховання фізичної культури особистості визначається складною структурою і включає відносно самостійні, хоча і тісно пов'язані між собою елементи, блоки, компоненти: блок різноманітних соціальних засобів (педагогічних, гігієнічних тощо), які можуть застосовуватися в процесі свідомої цілеспрямованої дії на тіло людини, на її фізичний стан; операціональну підсистему певних здібностей, умінь і навичок, які потрібні для цієї діяльності; інформаційну підсистему знань, на яку спираються в ході формування, корекції, вдосконалення фізичного стану людини; блок результатів (соціально-сформованих фізичних якостей і здібностей) цієї діяльності; блок цінностей, заради реалізації яких вона здійснюється; мотиваційну (аксіологічну) підсистему певних форм і зразків поведінки, інтересів, потреб, ціннісних орієнтацій, які її стимулюють і спонукають; інституціональну підсистему відповідних соціальних інститутів; підсистему соціальних стосунків, пов'язаних з цією сферою культури.

Саме особистість, у її цілісності й багатовимірності, є головним суб'єктом фізичної культури, і саме через неї фізична культура чинить дію на спосіб життя індивіда і суспільства, а через них – і на систему культури в цілому. У зв'язку з цим необхідно співвіднести конкретні критеріальні показники готовності вчителя фізичної культури до реалізації цілісного педагогічного процесу виховання фізичної культури з основними потенціалами особистості учня як суб'єкта діяльності.

Отже, *готовність учителя фізичної культури до професійної діяльності,*

тобто реалізації цілісного педагогічного процесу виховання фізичної культури особистості школярів, розкрито як складне якісне, структурно-динамічне утворення, що характеризується певним рівнем спеціальних теоретичних, практичних, мотиваційних цінностей, придбаних у результаті виховання, освіти, навчання й інтегрованих у творчу педагогічну діяльність учителя. Центральним ядром готовності учителя фізичної культури до професійної діяльності є позитивні установки, мотиви й освоєні цінності фізичної культури й вчительської професії. Зазначена готовність включає також професійно важливі риси характеру, педагогічні здібності, сукупність професійно-педагогічних знань, навичок і умінь, певний досвід їх застосування на практиці.

Готовність учителя фізичної культури передбачає регуляцію і саморегуляцію діяльності педагога, що протікає на основі фізіологічних і психічних механізмів різного рівня (мовно-розумових, емоційно-вольових, мотиваційних).

3964/1
 Аналіз наукових джерел (М. Дьяченко, Т. Лакоценина та інші) дає можливість інтерпретувати готовність до реалізації цілісного педагогічного процесу виховання фізичної культури особистості на рівні ціннісних орієнтацій, на рівні розуміння (знань) і на рівні вмінь і навичок. З огляду на це, у структурі готовності до професійної діяльності майбутнього вчителя фізичної культури виділяємо мотиваційний, теоретичний та практично-творчий компоненти, кожен з яких має специфічні цільові функції і в цьому сенсі – відносно самостійні. Цей склад компонентів професійної готовності забезпечує її змістову базу, що визначає можливість здійснення різних видів професійно-педагогічної діяльності в повному обсязі.

Мотиваційний компонент готовності (мотиваційна готовність) виступає як форма психічного, активно діючого стану особистості і як складна якість особистості. І в першому, і в другому випадку мотиваційна готовність – це регулятор педагогічної діяльності, передумова її ефективності. Мотиваційне забезпечення професійної підготовки майбутнього фахівця виступає на усіх етапах в якості передумови і критерію професійного самоствердження, самовдосконалення і становлення. Головним показником мотиваційної готовності майбутнього вчителя фізичної культури до професійної діяльності вважаємо його професійно-педагогічну спрямованість, оскільки вона як інтегральна динамічна властивість особистості, виражає домінуючі усвідомлювані й неусвідомлювані ставлення до педагогічної професії, які спонукають студента до активних дій у різних видах професійної підготовки і забезпечують, таким чином, її успішність.

Теоретичний компонент готовності (теоретична готовність) майбутнього вчителя фізичної культури до професійної діяльності включає систему знань (педагогічних, психологічних, валеологічних, фізіологічних, фахових тощо).

Поділяємо позицію В. Гриньової, яка виділяє такі види знань: теоретичні знання, які необхідні для здійснення діяльності (педагогічні, психологічні, культурологічні, комунікативні, знання зі спеціальності, знання з методик викладання предметів); знання-засоби, що сприяють формуванню вмінь, виконання певних дій, операцій (як теоретичні знання, так і організаційні, інформаційні, інтелектуальні, управлінські, антропологічні, фізіологічні), знання-цінності, котрі

визначають ставлення педагога до оточуючої дійсності, формують різнобічну особистість (етичні, естетичні, деонтологічні, екологічні, соціологічні, правові, гуманітарні). Засвоєння цих знань покликане озброїти майбутнього вчителя фізичної культури правильним методологічним підходом до пізнання педагогічної дійсності, використання педагогічних технологій в освітній галузі «Фізична культура», створених на основі сучасних педагогічних концепцій. Отже, такий підхід до класифікації, з одного боку, забезпечує цілісність теоретичної підготовки майбутнього фахівця, з другого, – відповідає сучасним концептуальним підходам до професійної підготовки майбутнього вчителя, у тому числі вчителя фізичної культури.

Показником рівня сформованості теоретичної готовності є якість знань студентів у галузі методології, теорії і технології цілісного педагогічного процесу виховання фізичної культури особистості, а також розвинене педагогічне мислення, що забезпечує глибоке сенсове розуміння педагогічної інформації, заломлює знання і способи діяльності через призму власного індивідуального досвіду і допомагає набувати особистісного сенсу професійної діяльності.

Учитель фізичної культури повинен почасти володіти *практичними діями*, які складаються з цілої низки прийомів і операцій, спрямованих на створення необхідних умов для здійснення навчально-виховної роботи з учнями (розподіл обов'язків членів колективу, визначення місця роботи і розміщення учнів, послідовність діяльності учнів, створення умов для самоконтролю і взаємоконтролю, порядок зміни видів діяльності або етапів виконання завдань).

На думку Ю. Бабанського, не можна штучно протиставляти функціональний і комплексний підходи, а, спираючись на їх об'єктивне відношення як частини і цілого, необхідно розглядати їх діалектичну єдність. Визначаючи співвідношення системного, цілісного і комплексного підходів, ми дійшли висновку, що комплексний підхід – це та провідна ідея, з якою повинні з'єднатися усі професійно-педагогічні вміння. Виходячи з цього, зміст професійної підготовки вчителя фізичної культури в її практичній частині можна визначити як готовність до реалізації комплексного підходу в усіх його аспектах. Інакше кажучи, завдання підготовки вчителя фізичної культури до реалізації цілісного педагогічного процесу виховання фізичної культури особистості не буде вирішено, якщо студенти ще у ВНЗ не опанують методологією комплексного підходу, не усвідомлять його суті і, нарешті, не засвоять конкретних шляхів і умов його практичної реалізації.

Важливо також урахувати, що система підготовки сучасного вчителя фізичної культури передбачає не тільки оволодіння уміннями, що безпосередньо пов'язані з навчально-виховним процесом (конструктивними, комунікативними, організаторськими, дослідницькими тощо), але й уміннями здійснювати такі види професійної діяльності, важливість яких сьогодні значно підвищилася, а саме: *діагностичну діяльність*, яка спрямована на забезпечення системного вивчення рівня фізичного розвитку аналізу кожного окремого учня й на основі одержаних даних прогнозувати подальше фізичне вдосконалення, передбачення можливих наслідків; *реабілітаційну діяльність*, що зорієнтована на відновлення знижених у процесі праці або інтенсивних занять іншими видами діяльності фізичних,

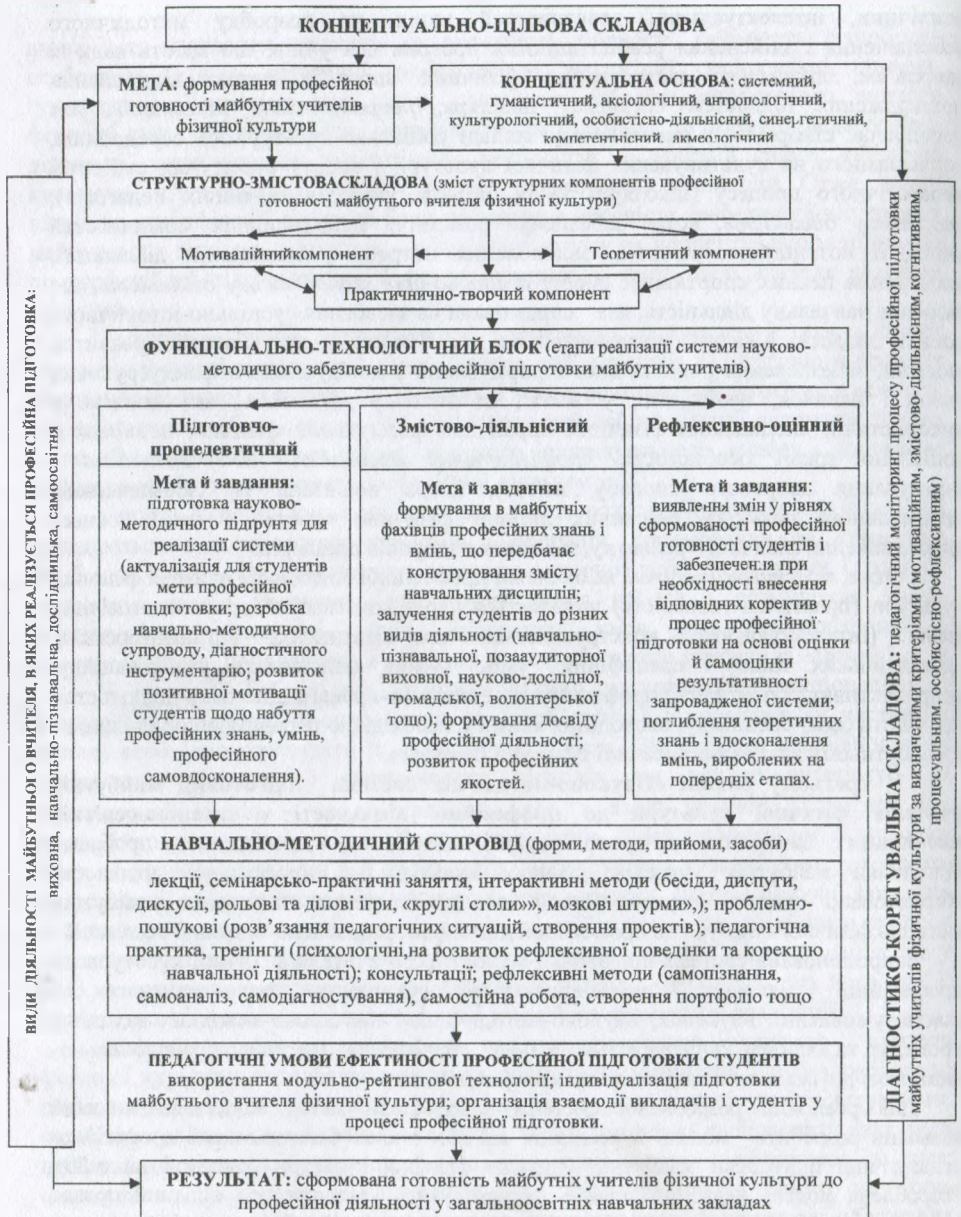
психічних, інтелектуальних властивостей учнів, на розробку методичного забезпечення і здійснення реабілітаційних програм для учнів, що мають вади зі здоров'ям, лікувальне застосування фізичних вправ з метою відновлення пошкоджених підсистем організму школяра; *репродуктивну діяльність*, яка передбачає створення в навчальному закладі соціально-культурного середовища, спрямованого на культивування фізичної культури і спорту серед усіх суб'єктів педагогічного процесу (школярів та їх батьків, учителів та інших педагогів); *спортивну діяльність*, котра забезпечує розкриття максимальних можливостей учнів, її потенційних резервів, задоволення потреби у змагальній діяльності, досягнення певних спортивних висот; *освітньо-пропагандистську діяльність*, що включає навчальну діяльність, яка спрямована на засвоєння суспільно-історичного досвіду людства в галузі фундаментальної теорії й освіти про фізичний розвиток людини, забезпечення раціонального формування індивідуального фонду рухових умінь і навичок, необхідних у житті, та виховну діяльність, яка полягає у використанні спеціальних фізичних вправ для формування фізично, психічно й соціально зрілої особистості; *профілактичну діяльність* (або діяльність з формування здорового способу життя), котра пов'язана із забезпеченням оптимального розвитку властивих людині фізичних якостей і на їх основі вдосконалення фізичного розвитку, зміцнення здоров'я школярів.

Отже, *практично-творчий компонент* професійної готовності вчителя фізичної культури (практична готовність) виявляється через комплекс загальнопедагогічних умінь (інтелектуальних, конструктивних, комунікативних, організаторських, дослідницьких тощо) і специфічних умінь (умінь здійснювати реабілітаційну, репродуктивну, спортивну, профілактичну, освітньо-пропагандистську діяльність), що мають свою специфіку, оволодіння якими є необхідною передумовою успішності в майбутньому виховання фізичної культури школярів.

У третьому розділі «Науково-методична система підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності у загальноосвітніх навчальних закладах» розкрито наукові підходи до дослідження проблеми підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності, обґрунтовано систему науково-методичного забезпечення підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності, розроблено модель її реалізації.

Запропонована система підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до професійної діяльності характеризується сукупністю взаємозалежних і взаємозумовлених наукових, науково-методичних і навчально-виховних заходів і процедур та включає *концептуально-цільову, структурно-змістову, функціонально-технологічну та діагностико-корегувальну складові*.

Для реалізації розробленої системи використали метод моделювання, який дозволив розробити модель її реалізації на всіх етапах багаторівневої професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів фізичної культури (рисунок на с. 20). Розроблена модель надає можливість формалізувати уявлення про цілісний процес підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності, осмислити його мету, завдання, технологічні аспекти забезпечення формування професійної готовності майбутніх фахівців на всіх етапах професійної підготовки студентів.

Рисунок. Модель реалізації системи науково-методичного забезпечення підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності

Під час розробки системи було враховано: сучасні парадигмально-концептуальні підходи до професійної підготовки майбутнього вчителя; специфіку змісту компонентів готовності майбутнього вчителя фізичної культури до професійної діяльності; можливості всіх ланок навчально-виховного процесу в вищому педагогічному навчальному закладі щодо формування такої готовності.

В основу розробленої системи покладено *гуманістичну освітню парадигму* як сукупність інваріантних ознак різних напрямів гуманістичної педагогіки, до основних напрямів реалізації належать такі:

1) зміна пріоритетів у професійній підготовці майбутнього вчителя: через задоволення особистої мети, зацікавлення потреб кожного студента досягти успіху в процесі професійної підготовки, створити умови для професійного саморозвитку майбутнього фахівця;

2) демократизація навчально-виховного процесу, що передбачає зміну методів управління навчально-виховним процесом: надання переваги активним та інтерактивним методам, гармонійне поєднання індивідуальних, групових і колективних форм навчання, які забезпечують активну позицію студента в процесі навчання, а також сприяють продуктивній взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу (викладач – студент, студент – студент).

У процесі дослідження розкрито значущість і правомірність інтегрованого застосування окремих загальнонаукових методологічних підходів до обґрунтування суті підготовки майбутнього вчителя фізичної культури. З позиції *гуманістичного підходу* професійна підготовка майбутнього вчителя фізичної культури орієнтована на студента як на неповторну унікальну цінність, що володіє невичерпними можливостями особистісного розвитку, які можуть бути реалізовані кожним індивідом за умови надання йому необхідної соціальної (психологічної, педагогічної, управлінської) підтримки.

Системний підхід дозволяє вивчати закономірності підготовки майбутнього вчителя фізичної культури як певної системи, дослідити системотворювальні зв'язки професійної готовності майбутнього фахівця. *Антропологічний підхід* як сукупність знань про людину сприяє відтворенню в майбутнього фахівця цілісного образу людини в потоці життєвих проявів і за його допомогою поясненню навколишньої дійсності та розуміння власної природи; створення умов, які б сприяли професійній самореалізації як одного із найважливіших способів життєдіяльності, формуванню здатності до саморозвитку. *Аксіологічний підхід* дає підстави визнати людину найвищою цінністю, її прагнення до збереження здоров'я як основи гармонії тілесного і духовного; налаштовує майбутнього вчителя фізичної культури на оволодіння загальнолюдськими, професійно-педагогічними цінностями у процесі професійної підготовки. *Культурологічний підхід* передбачає розгляд у загальнокультурному контексті виховання особистості майбутнього вчителя шляхом засвоєння як уже існуючих у суспільстві культурних надбань, так і створення нових. *Особистісно-діяльнісний підхід* передбачає визнання особистості майбутнього вчителя суб'єктом педагогічної діяльності, орієнтує на всебічне залучення особистого досвіду студента до процесу формування його професійної готовності як засобу самореалізації майбутнього фахівця. *Компетентнісний підхід* створює умови

для проєктування компетентісно-орієнтованого освітнього простору та компетентісно-орієнтованої навчально-виховної роботи зі студентами, яка спрямована на розвиток професійних компетентностей майбутнього вчителя як складників його готовності до професійної діяльності. *Синергетичний підхід* дає підстави для розгляду особистості майбутнього вчителя фізичної культури як складної самоорганізованої біосоціальної системи, якій не можна нав'язувати шляхи її розвитку й яка володіє великими власними можливостями для саморозвитку за допомогою відкритої взаємодії з навколишнім середовищем. У межах *акмеологічного підходу* утворюються можливості спрямувати студента як на особистий акмеорієнтований саморозвиток, так і на здійснення в майбутній професійній діяльності акмеологічного супроводу руху учнів до вершин фізичного розвитку.

Методологічні підходи до обґрунтування суті підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності дозволяють розглянути *структурно-змістову складову* розробленої системи, що дає можливість врахувати зміст структурних компонентів професійної готовності.

З огляду на визначені сутнісні ознаки готовності майбутнього вчителя фізичної культури, її структурних компонентів, урахуовуючи логіку навчально-виховного процесу у вищих педагогічних навчальних закладах, було визначено технологічні етапи реалізації системи науково-методичного забезпечення професійної підготовки майбутнього фахівця: підготовчо-пропедевтичний; змістово-процесуальний; особистісно-рефлексивний.

Підготовчо-пропедевтичний етап передбачає, передусім, актуалізацію мотиваційної сфери студентів, а також розробку науково-методичного і навчально-методичного супроводу, необхідних для забезпечення досліджуваного феномену.

Змістово-процесуальний етап відображає способи (методи, форми, засоби) організації навчання і виховання студентів, спрямовані на забезпечення сформованості теоретичної і практичної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності, передбачає застосування можливостей різних видів діяльності студентів для досягнення поставленої мети. з урахуванням підготовки студентів до творчого самовираження, педагогічного спілкування та управління фізичним вихованням школярів.

Особистісно-рефлексивний етап спрямований на озброєння студентів уміннями здійснювати самоаналіз, самооцінку, підвищувати рівень самоорганізації у процесі професійного становлення і на основі проведеної аналітичної роботи скорегувати подальші дії у процесі професійної підготовки, досягати професійного акме.

Важливе значення для успішного формування професійної готовності студентів має моніторинг цього процесу, оскільки дозволяє отримувати оперативну інформацію щодо його перебігу, результативності, робити висновки відносно його позитивних і негативних сторін, своєчасно його корегувати. Це зумовлює виділення в системі підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності *оцінно-корегувальної складової*. Головними завданнями цієї складової є відстеження, збір інформації та контроль динаміки рівнів сформованості

компонентів готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності за відповідними критеріями на основі використання моніторингового інструментарію.

Для здійснення моніторингу успішності реалізації розробленої системи було уточнено *сукупність критеріїв і показників* сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності: 1) мотиваційний (ціннісне ставлення, професійно-пізнавальний інтерес до оволодіння професією; мотивація досягнення); 2) змістово-діяльнісний (рівень засвоєння професійних знань і вмінь); 3) особистісно-рефлексивний (рівень сформованості професійно-особистісних якостей; виявлення здатності здійснювати рефлексію і на цій основі корегувати власну діяльність, адекватність самооцінки). З урахуванням визначених критеріїв і показників нами було виокремлено три рівні сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності: високий, середній, низький.

У процесі дослідження визначено й обґрунтовано *педагогічні умови*, що забезпечують успішність професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури – використання модульно-рейтингової технології, індивідуалізація підготовки майбутнього вчителя фізичної культури, організація взаємодії викладачів і студентів у процесі професійної підготовки.

У четвертому розділі «**Експериментальна перевірка науково-методичної системи підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах**» розкрито питання підготовки і проведення педагогічного експерименту, описано технологію впровадження системи підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності, проаналізовано результати педагогічного експерименту.

З метою перевірки гіпотези дослідження щодо реалізації науково-методичної системи підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах було проведено педагогічний експеримент, до якого залучили студентів I-IV курсів факультетів фізичного виховання Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди та Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка. Експериментом було охоплено 456 студентів (експериментальна група ЕГ), контрольну групу (КГ) склали 436 студентів.

Із метою відстеження динаміки сформованості професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури у процесі експериментальної роботи використано комплекс методів науково-педагогічного дослідження, а також діагностичні методики: модифікована методика визначення привабливості професії Н. Кузьміної та А. Реана, «Визначення спрямованості особистості» Б. Басса; «Потреба в досягненні» Ю. Орлова; методика визначення комунікативних і організаторських схильностей (КОС) В. Синявського й Б. Федоришина; методика дослідження рівня суб'єктивного контролю психічної стабільності (РСК), розроблена Є. Бажиним, С. Голинкіною, О. Еткіндом; опитувальник креативності Джонсона; методика В. Стефансона з визначення основних тенденцій поведінки в реальній групі і уявлень про себе, методика незакінчених речень Сакса і Леві тощо.

З урахуванням специфіки підготовки майбутніх учителів фізичної культури (постійні тренування, участь у змаганнях), особливу увагу на початку експериментальної роботи приділили забезпеченню визначених педагогічних умов. Свою роботу спрямували на адаптацію першокурсників до навчання в умовах ВНЗ, на досягнення студентами успіху тощо. Для цього студентам надавали педагогічну підтримку, яка мала диференційовано-індивідуальний характер і здійснювалася на всіх етапах процесу навчання, носила різноманітний характер (превентивний, оперативний, безпосередній, опосередкований). Одним з варіантів реалізації надання педагогічної підтримки студентам стала допомога у складанні особистої траєкторії професійного становлення, складання індивідуальних графіків навчання, покликаних адаптувати навчальний процес до можливостей і потреб кожного студента; налагодили на всіх кафедрах консультаційні пункти. Забезпеченню індивідуалізації навчання студентів сприяла педагогічно доцільне використання модульно-рейтингової технології навчання.

У процесі навчальних занять створювали сприятливу емоційно-психологічну атмосферу за допомогою спільних переживань, позитивного оцінювання професійних якостей студентів, заохочення обраного напрямку діяльності спілкування або способу виконання завдання. Це допомагало майбутнім фахівцям фізичної культури позбутися невпевненості в собі, подолати психологічні бар'єри.

Реалізація мети *підготовчо-пропедевтичного етапу* реалізації розробленої системи вимагало вирішення таких завдань, як: актуалізація для студентів мети професійної підготовки; розвиток професійно-пізнавального інтересу студентів до набуття професійної майстерності та мотивації досягнення.

Для цього вже на I курсі під час лекції «Педагогічна професія і сучасність» (курс «Основи педагогічної майстерності») студенти отримали цільову установку на оволодіння вчительською професією, зокрема значущості набуття професійної компетентності, на усвідомлення соціальної ролі вчителя фізичної культури у підготовці фізично розвиненого, здорового молодого покоління як необхідної умови успішного розвитку країни. Вирішення завдань цього етапу вимагало корегування планів проведення громадської та культурно-виховної роботи, координацію діяльності деканатів, кафедр, інституту кураторів щодо запровадження заходів професійного спрямування.

У експериментальній роботі на всіх етапах застосовувалися: метод ситуацій, тренінги, бесіди, дискусії, диспути, конференції, рефлексивні методи. Особливе місце займали різноманітні дидактичні ігри (ділові, рольові, імітаційні), які давали можливість найбільше відтворити реальні професійно-педагогічні ситуації, явища й процеси.

Головною метою *змістово-процесуального етапу* реалізації розробленої системи було формування в майбутніх учителів фізичної культури професійних знань, умінь та досвіду професійної діяльності; розвиток професійних особистісних якостей, необхідних для успішного здійснення професійно-правової діяльності.

Вирішення цих завдань передбачало: пошуки шляхів усунення недоліків навчальних планів і програм (скорочення навчальних годин, дискретність побудови вивчення психолого-педагогічних і спеціальних дисциплін тощо).

Слід зазначити, що для забезпечення теоретичної і практичної готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності з огляду на сучасні вимоги до неї враховували такі аспекти їх майбутньої професійної діяльності: 1) *культурно-світоглядний* (учитель фізичної культури має бути соціально-розвиненою особою, мати широкий кругозір, глибоко усвідомлювати значущість завдань фізичної культури в сучасному соціумі, брати активну участь у його прогресивному реформуванні в галузі фізичної культури; 2) *професійно-педагогічний* (учитель фізичної культури має володіти фундаментальними знаннями у сфері фізичної культури та спеціальними знаннями з питань професійно-педагогічної діяльності, вміннями щодо організації масової фізкультурно-оздоровчої, спортивно-масової й виховної роботи; 3) *соціально-психологічний* (учитель фізичної культури повинен засвоїти естетичні й моральні норми, які повинні бути притаманні педагогові, оволодіти вміннями спілкування з учнями та їхніми батьками, колегами; успішно здійснювати роботу з фізичного виховання, оволодіти методами соціально-психологічної дії на інших людей; 4) *професійно-прикладний* (учитель фізичної культури повинен мати достатній рівень технічної, фізичної й функціональної підготовки, який дає йому можливість кваліфіковано демонструвати необхідні прийоми, вправи, елементи техніки видів спорту, а також мати міцне здоров'я, що дає йому змогу успішно долати навантаження, які виникають під час проведення уроків з фізичного виховання, спортивно-масової роботи з учнями тощо.

Значимо, що конструювання змісту навчальних курсів, спрямованих на орієнтацію студентів до майбутньої професійної діяльності вимагало проведення підготовчої роботи з викладачами. Для цього до початку навчального року викладачам відповідного предмета пропонувалася навчальна програма, адаптована до викладання в експериментальній групі на основі державної й робочої програм, а також список необхідної літератури (у тому числі й адреси мережі Інтернет). Крім того, для викладачів проводили консультації та бесіди.

Значну увагу приділяли інтеграції під час навчання психолого-педагогічних, медико-біологічних і фахових дисциплін, а також підвищенню якості засвоєння студентами навчальних дисциплін, що об'єднує цикл «Теоретичних основ фізичного виховання» (ТОФВ), оскільки має безпосереднє відношення до процесу виховання фізичної культури (вступ до спеціальності вчителя фізичної культури, історія й організація фізичної культури і спорту, теорія і методика фізичного виховання, фізіологія фізичних вправ, психологія фізичного виховання і спорту, спортивна медицина і ЛФК, гігієна фізичних вправ, спортивні споруди, теоретичні розділи дисциплін спортивно-педагогічного циклу).

Досягнення високої якості професійної підготовки студентів вимагало залучення їх до різних видів діяльності: навчально-пізнавальної, виховної, науково-дослідної, спортивно-масової тощо.

На набуття студентами професійно-творчих умінь була спрямована організація позааудиторної діяльності (участь у науково-дослідній роботі, гуртковій роботі за інтересами, олімпіадах, університетських святах, конкурсах педагогічної майстерності, виконання громадських доручень, участь в органах студентського

самоврядування як організаторів фізкультурно-масової роботи університету, факультету тощо), яка проводилася спільно з деканатами, кураторами груп, кафедрами.

Особливу увагу приділяли формування навичок самонавчання, активізації самостійної роботи, творчого підходу до майбутньої професійної діяльності тощо. Це сприяло активізації навчально-дослідній і науково-дослідній роботі студентів. Така робота передбачала два етапи.

Перший етап – загальнонауковий (1-4 семестри). Він складався з двох частин. У першій частині (1-й семестр) студентам читалися лекції з загальної характеристики НДР, її системи й організації у ВНЗ, актуальних напрямів досліджень у галузі фізичної культури і спорту, проводилися лабораторно-практичні заняття з форм і методів роботи з літературними джерелами. Мета такої роботи – показати студентам можливість і необхідність занять дослідною роботою, виробити у них науково обґрунтовані переконання, цільові установки і допомогти визначитися з напрямками майбутніх досліджень. Залік включав не тільки знання теоретичного матеріалу, але і практичні навички роботи з літературними джерелами (їх підбірка з теми дослідження, вибіркова анотація тощо). У другій частині (3-4 семестри), студентам викладався спецкурс «Методи наукових досліджень» (36 годин) і навчальний предмет «Спортивна метрологія» (52 години), завдання яких озброїти студентів різноманітними методами отримання й обробки даних, допомогти визначитися з метою і завданнями дослідницької роботи та приступити до її виконання. Практична реалізація спецкурсу – підготовка перших двох розділів курсової роботи (літературний огляд, визначення мети, завдань і методів дослідження за обраною темою).

Другий етап (5-8 семестри) – спеціалізований. Основну роботу тут бере на себе випускова кафедра, де студент визначається з науковим керівником, виконує всі види дослідницької роботи, готує курсові й дипломну роботи.

На *особистісно-рефлексивному етапі* реалізації системи науково-методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури застосовували форми і методи навчальної діяльності і позааудиторної виховної роботи, які спонукали студентів до рефлексивної поведінки, розвитку рефлексивних умінь, адекватного самооцінювання. Для цього використовували такі методи, як дискусія, діалог, рефлексивна інверсія.

Формування всіх компонентів готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності було продовжено під час педагогічної практики студентів, після закінчення якої на факультетах відбулася панорама уроків з їх докладним колективним обговоренням. Зауважимо, що під час підготовки до педагогічної практики студентам (згідно з програмою експерименту) на початку четвертого року навчання був прочитаний спецкурс «Сучасні технології фізичного виховання школярів».

Узагальнення результатів проведеного експерименту засвідчило ефективність розробленої системи науково-методичного забезпечення підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності, про що свідчать дані таблиці.

Результати експериментальної роботи (приріст у %)

Критерій, показники (рівні, характер виявлення) професійної готовності студентів	Групи	
	ЕГ (456 осіб)	КГ (436 осіб)
1	2	3
<i>Мотиваційний критерій</i>		
<i>сформованість професійних мотивів:</i>		
▪ високий (прагне бути вчителем, усвідомлює соціальну роль вчителя фізичної культури, прагне досягти успіху в професійному становленні)	+33,4	+13,4
▪ середній (прагне бути вчителем, але недостатньо усвідомлює значущість майбутньої професійної діяльності, прагне досягти успіху в професійному становленні, але іноді під впливом зовнішніх чинників)	-23,3	+10,6
▪ низький (відсутнє прагнення бути вчителем)	-10,1	-24,0
<i>професійно-пізнавальний інтерес до оволодіння професією:</i>		
▪ стійкий	+24,7	+17,8
▪ ситуативний	+24,7	-17,8
▪ майже відсутній	-49,4	0
<i>характер виявлення прагнення досягти успіху в професійному самовдосконаленні:</i>		
▪ стійке	+48,3	+14,3
▪ ситуативне	-17,2	+7,2
▪ майже відсутнє	-31,1	-21,7
<i>Змістово-діяльнісний критерій</i>		
<i>рівня засвоєння професійних знань:</i>		
▪ високий (знання вирізняються повнотою та глибиною)	+9,8	+8,7
▪ середній (знання здебільшого правильні, але не мають ознаки достатньої повноти та глибини)	+26,2	+17,8
▪ низький (знання неповні й неглибокі)	-36,0	-26,5
<i>рівень сформованості вмінь:</i>		
<i>інтелектуальні вміння:</i>		
▪ високий (правильно відтворює логіку і послідовність подій, вчинків, установлює й усвідомлює причини зв'язку між ними, вдосконалює і переносить уміння в педагогічну практику)	+9,8	+4,2
▪ середній (виявляє суб'єктивні труднощі в процесі виховної діяльності; відтворює неповний обсяг дій, порушує порядок їх виконання, не завжди установлює й усвідомлює причини зв'язку між діями)	+21,7	+8,7
▪ низький (допускає багато помилок у процесі формування вмінь, не виправляє їх)	-31,5	-12,9
<i>діагностико-прогностичні вміння:</i>		
▪ високий (вміє застосовувати діагностичний інструментарій, аналізувати отримані дані, робити на цій підставі правильні висновки)	+11,3	+5,1
▪ середній (вміє застосовувати діагностичний інструментарій, але не завжди може самостійно аналізувати отримані дані, робити на цій підставі правильні висновки)	+20,2	+14,6
▪ низький (не вміє здійснювати діагностико-прогностичну діяльність)	-31,5	-19,7
<i>організаторсько-комунікативні:</i>		
▪ високий (вміє самостійно планувати діяльність, реалізовувати на практиці мету і завдання виховної роботи, встановлювати взаємодію з вихованцями і колегами)	+14,3	+7,8
▪ середній (вміє планувати діяльність, реалізовувати на практиці мету і завдання виховної роботи, встановлювати взаємодію з вихованцями і колегами, але іноді потребує допомоги)	+33,7	+14,6
▪ низький (не вміє самостійно планувати діяльність, реалізовувати на практиці мету і завдання виховної роботи, відчуває значні труднощі в процесі педагогічної взаємодії)	-48,0	-22,4

<i>Особистісно-рефлексивний критерій</i>		
<i>характер виявлення майбутнім учителем професійних якостей у навчально-виховному процесі</i> (гуманність, громадянськість, відповідальність, ініціативність, дбайливість, толерантність, наполегливість, дисциплінованість, комунікативність):		
▪ стійкий;	+48,0	+26,5
▪ ситуативний;	-48,0	-26,5
<i>рівень сформованості вмій здійснювати рефлексію:</i>		
▪ високий (постійно прагне до професійно-педагогічної рефлексії, вільно володіє аналітико-рефлексивними вміннями);	+9,8	+4,2
▪ достатній (не вповні усвідомлює важливість процесу професійно-педагогічної рефлексії);	+27,7	+19,7
▪ низький (не вміє аналізувати причин невдач у процесі здійснення функцій учителя, вихователя);	-37,5	-23,9
<i>характер самооцінки:</i>		
▪ адекватна	+33,7	+4,2
▪ завищена	-19,4	+8,7
▪ занижена	-14,3	-12,9

У студентів групи ЕГ відбулися суттєві рангові зміни в ієрархії професійних ціннісних орієнтацій, зокрема зросли рангові місця загальнопедагогічних і соціально-професійних. Спостерігалися істотні зміни у спектрі мотивів, які спонукали майбутніх учителів фізичної культури до освітньої діяльності: зросла кількість студентів, що обрали групу мотивів, пов'язаних із завданнями професійного самовдосконалення.

У студентів домінували мотиви самоствердження та успіху в професійній діяльності; мотивація досягнення; одержання позитивної оцінки колег та учнів; отримання ґрунтовних знань для свого розвитку. Відповідно зменшилася кількість студентів, мотиви освітньої діяльності яких мали утилітарний характер.

Проведена експериментальна робота позитивно вплинула на розвиток професійно-пізнавального інтересу студентів. У експериментальній групі помітно зросла кількість студентів із позитивними змінами цього показника порівняно з контрольною групою. Такі результати пояснюємо здійсненням цілеспрямованого педагогічного впливу на мотиваційно-ціннісну сферу студентів викладачами всіх кафедр на основі узгодження їх діяльності, забезпеченням індивідуалізації навчання, створення сприятливого психологічного клімату на заняттях, взаємодії викладачів і студентів на гуманістичних засадах, завдяки чому кожен студент відчував успішність у різних видах діяльності.

Установлено, якщо на початку експерименту студенти недооцінювали роль теоретичної підготовки для вчителя фізичної культури, а надавали перевагу практичній підготовці як важливій передумови успішного здійснення професійної діяльності, та після проведення експериментальної роботи студенти групи ЕГ виявили іншу позицію: усвідомлюючи знання як професійну цінність, вони значно активізувалися у процесі навчально-пізнавальної, науково-дослідної діяльності. Проведена експериментальна робота сприяла оволодінню студентами вміннями й навичками самостійної роботи (планувати навчальну роботу, раціонально використовувати час на виконання завдань з різних навчальних дисциплін, аналізувати свої дії, здійснювати самоконтроль тощо), покращенню навчальних

досягнень студентів. У експериментальній групі значно зросла якість навчання майже з усіх навчальних предметів, тоді як у контрольній групі такої виразної динаміки не виявлено.

Помітні зрушення в групі ЕГ зафіксовано й у рівнях сформованості професійних умінь і навичок. Цьому сприяло застосування навчально-методичного супроводу, який включав комплекс проблемно-пошукових та інформаційно-комунікативних методів навчання, що дозволяло моделювати майбутню професійну діяльність, забезпечувати зв'язок теорії з практикою, сприяло активізації творчого потенціалу студента, нарощуванню його різноманітних умінь і навичок. У групі КГ було встановлено незначне зростання кількості студентів із сформованими професійними вміннями і навичками, що пояснюється відсутністю спрямованого впливу на їхній розвиток.

Показово, що у студентів групи ЕГ значно поглибилися особистісно-професійні якості, які вельми важливі для вчителя фізичної культури: гуманність, громадянськість, відповідальність, ініціативність, дбайливість, толерантність, наполегливість, дисциплінованість, комунікативність. У особистісній сфері студентів контрольної групи КГ зазначені вище якості не набули суттєвих зрушень, що пояснюємо відсутністю спрямованого впливу на їхній розвиток.

Установлено, що значні зміни відбулися у студентів експериментальних груп стосовно здатності здійснювати рефлексію власної діяльності, що, у свою чергу, пояснюється наданням можливості студентам дискутувати, відстоювати власну думку, варіативно підходити до вибору способів розв'язання проблемних ситуацій, створення сприятливого психологічного мікроклімату на заняттях тощо.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів теоретичного пошуку та експериментальної роботи дозволяють зробити відповідно до поставлених завдань такі **висновки**:

1. Фізична культура як феномен загальної культури унікальна, тому що є природним містком, що дозволяє поєднати соціальне і біологічне в розвитку людини. У сучасному соціумі фізична культура як складний багатофункціональний феномен виконує такі важливі соціальні функції, як: 1) збереження, зміцнення здоров'я людини, підвищення рівня її фізичної підготовленості і працездатності, продовження творчої активності, збільшення рівня фізичної функціональної підготовленості людей через дотримання здорового способу життя, виконання фізичних вправ тощо; 2) забезпечення фізичної досконалості людини, виховання всебічно розвиненої особистості; 3) задоволення потреби суспільства у фізично підготовлених людях, які здатні активно працювати в умовах дії ринкових відносин, захищати Батьківщину; 4) здійснення інтернаціонального виховання громадян країни, адже фізична культура і спорт як суспільні явища мають національну та інтернаціональну форми розвитку, про що свідчать, зокрема, історичний досвід олімпійських ігор; 5) забезпечення покращення генофонду українського народу в цілому.

Особистість сучасного вчителя фізичної культури як суб'єкта професійної

діяльності мають характеризувати: усвідомлення і прийняття завдань, установок педагогічної діяльності на всіх етапах її здійснення, здатність особистості самостійно їх визначати; здійснення педагогічної діяльності відповідно до прийнятих або самостійно вироблених установок і завдань; відповідальність за результати педагогічної діяльності; здатність до рефлексії, потреба в ній; активна позиція вчителя: від усвідомлення цілепокладання до конструювання способів діяльності, формування індивідуального стилю діяльності; спрямованість на постійне самовдосконалення; внутрішня незалежність від зовнішніх впливів (автономність); спрямованість на розкриття індивідуальності учня.

2. Професійна діяльність учителя фізичної культури є дією, спрямованою на формування фізичної культури особистості школяра. Існують чотири напрямки досліджень щодо її суті, структури й змісту: дидактичний, компонентний, функціональний і комплексний. Професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури є цілісною динамічною педагогічною системою, що передбачає спеціально організовану, керовану викладачами навчальну діяльність студентів, що відображає специфіку педагогічної праці, тих типових професійних завдань, які необхідно вирішити випускникові педагогічного університету. Така система є єдністю теоретичної, методичної, практичної підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності з виробленням мотиваційно-ціннісного ставлення до неї.

У процесі професійної підготовки майбутнього вчителя, у тому числі вчителя фізичної культури, слід урахувати амбівалентний характер співіснування гуманістичної й технократичної парадигм, притаманний управлінню освітніми процесами. Взаємовпливи парадигмальних орієнтацій роблять цей процес багатомірним, внутрішньо діалогічним і суперечливим. Концептуальними детермінантами підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до професійної діяльності визначено підходи: на теоретико-методологічному рівні – гуманістичний, антропологічний, культурологічний, системний, аксіологічний, синергетичний; на методико-праксіологічному рівні – особистісно-діяльнісний, компетентісний, акмеологічний.

3. Кінцевою метою процесу професійної підготовки фахівця є сформована готовність його до професійної діяльності, яка являє собою складне якісне, структурно-динамічне утворення, що характеризується певним рівнем спеціальних теоретичних, практичних, мотиваційних цінностей, набутих у результаті виховання, освіти, навчання й інтегрованих у творчу педагогічну діяльність учителя.

Структуру готовності до професійної діяльності майбутнього вчителя фізичної культури складають мотиваційний (позитивні установки, мотиви й освоєні цінності фізичної культури й вчительської професії), теоретичний (система педагогічних, психологічних, валеологічних, фізіологічних, фахових знань) та практично-творчий (комплекс загальнопедагогічних умінь та вміння здійснювати реабілітаційну, репродуктивну, спортивну, профілактичну, освітньо-пропагандистську діяльність) компоненти, кожен з яких має специфічні цільові функції і в цьому сенсі – відносно самостійні.

4. Науково обґрунтовано систему науково-методичного забезпечення підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності та

структурно-змістову модель її реалізації, яка включає взаємопов'язані складники: *концептуально-цільовий*, що визначає концептуальну основу системи, побудованої у відповідності до системного, гуманістичного, аксіологічного, антропологічного, культурологічного, особистісно-діяльнісного, синергетичного, компетентнісного, акмеологічного підходів, її мету й завдання (формування готовності майбутніх учителів фізичної культури на основі набуття ними професійних знань, умінь та розвитку професійно-значущих якостей у різних видах навчально-виховної діяльності); *структурно-змістовий*, що висвітлює зміст структурних компонентів професійної готовності (мотиваційного, теоретичного, практично-творчого); *функціонально-технологічний*, що відбиває реалізацію процесу професійної підготовки на підготовчо-пропедевтичному, змістово-процесуальному, особистісно-рефлексивному етапах; *діагностико-корегувальний*, який передбачає здійснення безперервного педагогічного моніторингу процесу формування готовності студентів до професійної діяльності.

Запропонована система науково-методичного забезпечення підготовки майбутнього вчителя фізичної культури позитивно впливає на розвиток позитивних настанов, ціннісних орієнтацій, професійно-особистісних якостей, сприяє усвідомленому вибору мотивів та цілей поведінки, розвитку професійних знань, умінь і навичок, здатності до самовдосконалення, професійно-творчої самореалізації, обґрунтованих концептуальних засад підготовки майбутнього вчителя фізичної культури в умовах педагогічного університету. Розроблена модель передбачає цілісний процес формування структурних компонентів професійної готовності майбутнього фахівця.

5. Уточнено сукупність критеріїв і показників сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності: 1) мотиваційний (ціннісне ставлення, професійно-пізнавальний інтерес до оволодіння професією; мотивація досягнення); 2) змістово-діяльнісний (рівень засвоєння професійних знань і вмінь); 3) особистісно-рефлексивний (рівень сформованості професійно-особистісних якостей; виявлення здатності здійснювати рефлексію і на цій основі корегувати власну діяльність, адекватність самооцінки). З урахуванням визначених критеріїв і показників нами було виокремлено три рівні сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності: високий, середній, низький.

Експериментально доведено ефективність навчально-методичного супроводу реалізації розробленої моделі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, який включає комплекс засобів формування професійної готовності і передбачає внесення проектування змісту професійно-педагогічної підготовки студентів з урахуванням сучасних вимог до фахівця в галузі фізичного виховання і спорту, використання активних форм і методів аудиторної та позааудиторної навчально-пізнавальної діяльності студентів.

6. Педагогічними умовами, що забезпечують успішність професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури, є використання модульно-рейтингової технології; індивідуалізація підготовки майбутнього вчителя фізичної культури; організація взаємодії викладачів і студентів у процесі

професійної підготовки.

Проблема підготовки майбутніх учителів фізичної культури є складною, багатогранною й динамічною, тому проведене дослідження не може вирішити всі аспекти досліджуваної проблеми. Це дозволяє окреслити перспективу подальших наукових розвідок у цьому напрямі: формування професійної позиції майбутнього вчителя фізичної культури; удосконалення педагогічних умов професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя в умовах модульно-рейтингового навчання; дослідження особливостей професійної самореалізації майбутнього вчителя фізичної культури під час проходження педагогічної практики.

Основний зміст дисертації відображено в таких публікаціях:

Монографії

1. Ажиппо О.Ю. Теоретико-методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури у вищих педагогічних навчальних закладах. Монографія. – Х.: Вид-во ФЦП Виробець А.П. Видавнича група «Апостроф», 2011. – 282 с. – Бібліогр.: с. 247–281.

2. Ажиппо О.Ю. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах (теоретичний і методичний аспекти). Монографія. – Х.: Вид-во ФЦП Виробець А.П. Видавнича група «Апостроф», 2012. – 423 с. – Бібліогр.: с. 365–422.

Статті у наукових фахових виданнях

3. Ажиппо О.Ю. Інноваційні підходи в організації навчання в педагогічному вузі / О.Ю. Ажиппо // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Зб. наук. пр. – Харків: ХДАДМ (ХХП), 2005. – № 24. – С. 7-10.

4. Ажиппо О.Ю. Технологічний підхід до системи індивідуалізованої підготовки студентів вищих навчальних закладів / О.Ю. Ажиппо // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: наукова монографія. – Харків: ХДАДМ (ХХП), 2006. – № 1. – С. 3-5.

5. Ажиппо О.Ю. Основні напрямки удосконалювання процесу навчання у вищій педагогічній школі / О.Ю. Ажиппо // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: наукова монографія. – Харків: ХДАДМ (ХХП), 2006. – № 5. – С. 3-5.

6. Ажиппо О.Ю. Оптимізація рухової активності студентів факультету фізичного виховання в процесі учбово-тренувальної діяльності / О.Ю. Ажиппо // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: наукова монографія. – Харків: ХДАДМ (ХХП), 2006. – № 9. – С. 3-5.

7. Ажиппо О.Ю. Теоретичні і методологічні аспекти індивідуалізації процесу навчання / О.Ю. Ажиппо // Педагогічні засади сучасної професійної підготовки у вищих навчальних закладах. – Харків: Стиль Издат, 2006. (Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка). – С. 7-17.
8. Ажиппо О.Ю. Спрямоване використання фізичних навантажень як фактор керування професійною працездатністю студентів / О.Ю. Ажиппо // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: наукова монографія. – Харків: ХДАДМ (ХХП), 2007. – № 3. – С. 3-6.
9. Ажиппо О.Ю. Комплексний педагогічний контроль фізичного виховання студентів ВНЗ / О.Ю. Ажиппо // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Наук. світ, 2007. – С. 6-13.
10. Ажиппо О.Ю. Системно-методичне забезпечення індивідуалізації навчання студентів / О.Ю. Ажиппо // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: зб.наук.пр. – Запоріжжя. – 2008. – Вип. 50. – С. 8-12.
11. Ажиппо О.Ю. Оптимізація розумової працездатності студентів у тижневому навчальному циклі / О.Ю. Ажиппо // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: зб.наук.пр. – Запоріжжя. – 2008. – Вип. 51. – С. 8-12.
12. Ажиппо О.Ю. Деякі управлінські підходи до реалізації індивідуалізованого навчання студентів / О.Ю. Ажиппо // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: наукова монографія. – Харків: ХДАДМ (ХХП), 2009. – № 1. – С. 12-14.
13. Ажиппо О.Ю. Система програмно-цільового управління, як умова успішності індивідуалізованого навчання студентів / О.Ю. Ажиппо // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Зб. наукових праць. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. – Випуск 3. – С.7-14.
14. Ажиппо О.Ю. Вплив соціально-демографічних факторів на якість учбової праці студентів / О.Ю. Ажиппо // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: зб.наук.пр. – Запоріжжя. – 2009. – Вип. 55. – С. 10-14.
15. Ажиппо О.Ю. Сучасний стан і проблеми індивідуалізованого навчання студентів / О.Ю. Ажиппо // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. видавництво «Стиль-Издат», 2009. – Випуск 4. – С.7-14.
16. Ажиппо О.Ю. Вплив загальноосвітньої підготовки на характер учбової праці у вузі / О.Ю. Ажиппо // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: – Харків: ХДАДМ (ХХП), 2009. – № 8. – С. 3-6.
17. Ажиппо О.Ю. Система індивідуалізованого навчання майбутніх вчителів, та деякі фактори, що впливають на її ефективність функціонування / О.Ю. Ажиппо // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб.наук.пр. – Запоріжжя. – 2009. Вип. 4 (57). – С. 10-16.
18. Ажиппо О.Ю. Розвиток системи фізичного виховання в умовах безперервної освіти / О.Ю. Ажиппо // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: – Харків: ХДАДМ (ХХП), 2009. – № 9. – С. 3-6.
19. Ажиппо О.Ю. Деякі проблеми адаптації студентів перших курсів до умов навчання у ВНЗ / О.Ю. Ажиппо // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб.наук.пр. – Запоріжжя. – 2010. – Вип. 6 (59). – С.

8-13.

20. Ажиппо О.Ю. Організація адаптації студентів до самостійної роботи у ВНЗ / О.Ю. Ажиппо // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб.наук.пр. – Запоріжжя. – 2010. – Вип. 8 (61). – С. 10-16.

21. Ажиппо О.Ю. Модульно-рейтингова технологія навчання, як основна умова успішної підготовки вчителя в системі індивідуалізованого навчання / О.Ю. Ажиппо // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Харків: ХОВНОКУ-ХДАДМ, 2010. – № 12. – С. 3-6.

22. Ажиппо О.Ю. Ресурсний підхід як теоретична основа організації освітнього процесу / О.Ю. Ажиппо // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб.наук.пр. – Запоріжжя. – 2011. Вип. 14 (67). – С. 68-76.

23. Ажиппо О.Ю. Роль кафедри щодо організації самостійної роботи студентів до умов навчання у вищому навчальному закладі / О.Ю. Ажиппо // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Харків: ХОВНОКУ-ХДАДМ, 2011. – № 9. – 146 с. С. 3-7.

24. Ажиппо О.Ю. Пізнавальна самостійність, як основа функціонування індивідуалізованої системи навчання студентів / О.Ю. Ажиппо // Теорія та методика фізичного виховання: Науково-методичний журнал. – Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2010. – № 10 (72). С. 15-19.

25. Ажиппо О.Ю. Деякі проблеми організації самостійної роботи майбутніх учителів фізичної культури до їх професійної діяльності / О.Ю. Ажиппо // Педагогіка та психологія: Збірник наукових праць. – Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2011. – Вип.40. – Ч. 3. – С. 3-9.

26. Ажиппо О.Ю. Технологічний підхід до організації процесу навчання у вищій педагогічній школі / О.Ю. Ажиппо // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського: Зб. наукових праць. – Одеса: ПНПУ ім. К.Д. Ушинського, 2012. – № 3-4. – С.12-19.

27. Ажиппо О.Ю. Інтенсифікація пізнавальної діяльності студентів педагогічних вузів за сприяння інноваційних підходів в організації навчання / О.Ю. Ажиппо // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології / Збірник наукових праць Херсонського національного технічного університету. – Вип. 1 (6). – Херсон, ХНТУ 2012. – С.223-226.

28. Ажиппо О.Ю. Адаптація студентів до умов навчання у ВНЗ (проблематика та причини виникнення) / О.Ю. Ажиппо, Т.І. Дорофєєва, В.М. Коверя, В.В. Лисенко // Проблеми інженерно-педагогічної освіти: Збірник наукових праць. – Випуск 36. – Харків: Українська інженерно-педагогічна академія, 2012. – С.168-172.

Статті в інших виданнях

29. Ажиппо О.Ю. Роль і місце пізнавальної самостійності студента в системі індивідуалізованого навчання / О.Ю. Ажиппо // Теорія та методика фізичного виховання: Науково-методичний журнал. – Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2011. – № 06 (80). С. 17-18, 35-37.

Науково-методичні матеріали

30. Ажиппо О.Ю. Планування самостійних занять студентів фізичною культурою і спортом в вищому педагогічному навчальному закладі / О.Ю. Ажиппо // *Методичні рекомендації студентам педагогічних навчальних закладів.* – Харків.: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2011. – 42 с.

Матеріали конференцій та тези доповідей

31. Ажиппо О.Ю. Деякі проблеми фізичної підготовленості, фізичного розвитку й організації учбово-тренувальної роботи зі студентами / О.Ю. Ажиппо // «Освіта і доля нації». Антикризовий потенціал освіти та виховання: Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції (2-3 жовтня 2009 р.) Харк.нац.пед.ун-т. імені Г.С. Сковороди. – Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2009. – 156 с.

32. Ажиппо О.Ю. Вплив профорієнтаційної роботи на вибір майбутньої професії вчителя фізичної культури / О.Ю. Ажиппо // *Актуальні проблеми фізкультурної освіти: Матеріали V електронної наукової конференції* (22 квітня 2010 р. м. Харків) / Харк.нац.пед.ун-т. ім. Г.С. Сковороди. – Харків: «ОВС», 2010. – С. 11-14.

33. Ажиппо О.Ю. Проблема оптимального співвідношення фізичної і розумової діяльності студентів педагогічних вузів на їх високу якість учбової праці / О.Ю. Ажиппо // *Сучасна вища освіта в умовах реформування: проблеми, теорія, практика. Матеріали науково-практичної конференції 15-16 вересня 2010 року* – Х.: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2010. – С. 4-6.

34. Ажиппо О.Ю. Роль кафедри щодо організації самостійної роботи студентів до умов навчання у вузі / О.Ю. Ажиппо // *Кафедра в системі професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя. Матеріали науково-практичної конференції 19 жовтня 2010 року* – Х.: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2010. – С. 12-14.

35. Ажиппо О.Ю. Учбова програма як модель викладацького досвіду в плануванні навчального процесу / О.Ю. Ажиппо // *Моделювання складних систем в області механіки людини, фізичного виховання і спорту: Матеріали VII електронної Всеукраїнської наукової конференції* (24 березня 2011 року, м. Львів – Харків) / Львів. держ. ун-т фіз. культури, Харк. нац. пед. ун-т імені Г.С. Сковороди. – Харків: «ОВС», 2011. – С. 8-9.

36. Ажиппо О.Ю. Пізнавальна самостійність, як основа функціонування індивідуалізованої системи навчання студентів / О.Ю. Ажиппо // *Актуальні проблеми фізичного виховання і спорту: Матеріали VI Всеукраїнської наукової конференції* (25 листопада 2010 р., м. Харків) / Харк.нац.пед.ун-т. імені Г.С. Сковороди. – Харків: «ОВС», 2010. – С. 49-50.

37. Ажиппо О.Ю. Успішне навчання в вузі як наслідок якісної загальноосвітньої підготовки студента / О.Ю. Ажиппо // «Освіта і доля нації».

Школа і дитина у сучасних соціокультурних контекстах: Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції (20-21 травня 2011 р.) – Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2011. – С. 15-16.

38. Ажиппо О.Ю. Фактори що впливають на якісне навчання студента в вузі / О.Ю. Ажиппо // Актуальні проблеми фізичного виховання і спорту: Матеріали VII наукової конференції (24 листопада 2011 р. м. Харків) / Харк.нац.пед.ун-т. імені Г.С. Сковороди. – Харків: “ОВС”, 2011. С. 5-7.

39. Ажиппо О.Ю. Шляхи реалізації концепції освіти для європейського виміру України / О.Ю. Ажиппо // Матеріали VIII науково-практичної конференції молодих учених “Методологія сучасних наукових досліджень” (17-18 жовтня 2011 р., м. Харків) – Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2011. – С. 26-27.

Анотації

Ажиппо О.Ю. Теоретичні й методичні засади підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди МОНмолодьспорту України. – Харків, 2013.

Дисертаційна робота є теоретико-експериментальним дослідженням проблеми підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності.

У дисертації обґрунтовано суть, зміст і структуру готовності майбутнього вчителя фізичної культури до професійної діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі в контексті сучасних вимог. Розкрито методолого-теоретичні засади дослідження процесу підготовки майбутнього вчителя фізичної культури.

Теоретично обґрунтовано систему науково-методичного забезпечення підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до професійної діяльності, розроблено та експериментально перевірено ефективність моделі її реалізації в умовах вищого педагогічного навчального закладу. Уточнено критерії, показники, рівні сформованості готовності майбутнього вчителя фізичної культури до професійної діяльності. Визначено педагогічні умови успішності професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури.

Ключові слова: майбутній учитель, фізична культура, професійна діяльність, підготовка, готовність, система, науково-методичне забезпечення, загальноосвітній навчальний заклад.

Ажиппо А.Ю. Теоретические и методические основы подготовки будущих учителей физической культуры к профессиональной деятельности в общеобразовательных учебных заведениях. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. –

Харьковский национальный педагогический университет имени Г.С. Сковороды
МОНмолодежьспорта Украины. – Харьков, 2013.

В диссертации определены социальные функции, выполняемые физической культурой в современном социуме как сложным многофункциональным феноменом, а именно: сохранение, укрепление здоровья человека, повышение уровня его физической подготовленности и работоспособности, продолжение творческой активности, повышение уровня физической функциональной подготовленности людей через соблюдение здорового образа жизни, выполнение физических упражнений и т.д., обеспечение физического совершенства человека, воспитания всесторонне развитой личности; удовлетворения потребности общества в физически подготовленных людях, которые способны активно работать в условиях действия рыночных отношений, обеспечения улучшения генофонда в целом. Установлено, что личность современного учителя физической культуры как профессионала характеризуют: осознание и принятие задач, установок педагогической деятельности на всех этапах ее осуществления, способность личности самостоятельно их определять; осуществление педагогической деятельности в соответствии с принятыми или самостоятельно произведенными установками и задачами, ответственность за результаты педагогической деятельности, способность к рефлексии, потребность в ней; активная позиция учителя: от осознания целеполагания к конструированию способов деятельности, формирование индивидуального стиля деятельности; направленность на постоянное самосовершенствование, внутренняя независимость от внешних воздействий (автономность); направленность на раскрытие, как себя, так и индивидуальности ученика. Профессиональная подготовка будущих учителей физической культуры показано как целостная динамическая педагогическая система, предусматривающая специально организованную, управляемую преподавателями учебную деятельность студентов, отражающую специфику педагогического труда, тех типичных профессиональных задач, необходимых решить выпускнику педагогического университета. Такая система является единством теоретической, методической, практической подготовки студентов к будущей профессиональной деятельности с выработкой мотивационно-ценностного отношения к ней. Конечной целью процесса профессиональной подготовки специалиста является сформированность, представляющая собой сложное качественное, структурно-динамическое образование, что характеризуется определенным уровнем специальных теоретических, практических, мотивационных ценностей, приобретенных в результате воспитания, образования, обучения и интегрированных в творческую педагогическую деятельность учителя. Структуру готовности к профессиональной деятельности будущего учителя физической культуры составляют мотивационный (положительные установки, мотивы и освоенные ценности физической культуры и учительской профессии), теоретический (система педагогических, психологических, валеологических, физиологических, профессиональных знаний) и практически творческий (комплекс общепедагогических умений и умения осуществлять реабилитационную, репродуктивную, спортивную, профилактическую, образовательно-пропагандистскую деятельность) компоненты, каждый из которых имеет специфические целевые функции и в этом смысле – относительно

самостоятельные. Концептуальными детерминантами подготовки будущего учителя физической культуры к профессиональной деятельности определены: гуманистический, системный, антропологический, аксиологический, культурологический, личностно-деятельностный, компетентностный, синергетический, акмеологический подходы. Научно обосновано систему научно-методического обеспечения подготовки будущих учителей физической культуры к профессиональной деятельности и структурно-содержательную модель реализации, включающая взаимосвязанные составляющие: концептуально-целевую, определяющую концептуальную основу системы, построенную в соответствии с гуманистическим, системным, антропологическим, аксиологическим, культурологическим, личностно-деятельностным, компетентностным, синергетическим, акмеологическим подходами; ее цели и задачи (формирование готовности будущих учителей физической культуры на основе приобретения ими профессиональных знаний, умений и развития профессионально значимых качеств в различных видах учебной деятельности); структурно-содержательный, освещающий содержание структурных компонентов профессиональной готовности (мотивационного, теоретического, практически-творческого) функционально-технологический, отражающий реализацию процесса профессиональной подготовки на подготовительно-пропедевтическом, содержательно-процессуальном, личностно-рефлексивном этапах; диагностико-корректирующий, предусматривающий осуществление непрерывного педагогического мониторинга процесса формирования готовности студентов к профессиональной деятельности. Предложенная система научно-методического обеспечения подготовки будущего учителя физической культуры положительно влияет на развитие позитивных установок, ценностных ориентаций, профессионально-личностных качеств, способствует осознанному выбору мотивов и целей поведения, развитию профессиональных знаний, умений и навыков, способности к самосовершенствованию, профессионально-творческой самореализации, обоснованных концептуальных основ подготовки будущего учителя физической культуры в условиях педагогического университета. Задача разработки модели предусматривает целостный процесс формирования структурных компонентов профессиональной готовности будущего специалиста. Уточнена совокупность критериев и показателей сформированности готовности будущих учителей физической культуры к профессиональной деятельности (мотивационный, содержательно-деятельностный, личностно-рефлексивный). Экспериментально доказана эффективность учебно-методического сопровождения реализации разработанной модели профессиональной подготовки будущих учителей физической культуры. Педагогическими условиями, обеспечивающими успешность профессиональной подготовки будущего учителя физической культуры, являются использование модульно-рейтинговой технологии; индивидуализация подготовки будущего учителя физической культуры; организация взаимодействия преподавателей и студентов в процессе профессиональной подготовки.

Ключевые слова: будущий учитель, физическая культура, профессиональная деятельность, подготовка, готовность, система, научно-методическое обеспечение, общеобразовательное учебное заведение.

Azhyppo O.Y. Theoretical-methodological Principles of Preparation of Future Physical Culture Teachers to Professional Activity in Secondary Educational Establishments. – Manuscript.

Dissertation for the Degree of Doctor of Pedagogical Science, specialty – 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. – Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University – Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine, Kharkiv, 2013.

The dissertation is a theoretical-experimental research of the problems of professional preparation of a teacher of physical culture to his (her) professional activity.

The essence, content and structure of professional readiness of a future teacher of physical culture to his (her) professional activity in secondary education establishments are grounded in the context of modern demands. The scientific-methodological system of the analysis of the process of preparation of future teachers of physical culture is revealed.

The system of scientific-methodological support of preparation of future teachers of physical culture to their professional activity is theoretically grounded; the model of the realization of this preparation is designed and experimentally tested in view of conditions of a higher educational establishment. The criteria, data and levels of the readiness of a future teacher of physical culture to his professional activity are detailed. Pedagogical preconditions of the effectiveness of professional preparation of a future teacher of physical culture are singled out.

Keywords: future teacher, physical culture, professional activity, preparation, readiness, system, scientific-methodological support, secondary educational establishment.